

UDK 37Slamnik, LJ.
32Rački, F.
94(497.5)“1863/1877”
(044)
<https://doi.org/10.53745/ccp.49.95.6>
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5. srpnja 2024.
Prihvaćeno za objavljivanje: 14. travnja 2025.

KORESPONDENCIJA PROFESORA LJUDEVITA SLAMNIKA S FRANJOM RAČKIM

Maja POLIĆ

Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU-a u Rijeci
Ružićeva 5, 51 000 Rijeka
maja.polic5@gmail.com

Ljudevit Slamnik (1827. – 1908.), vjeroučitelj i ravnatelj nekadašnje Cesarsko-kraljevske više gimnazije u Rijeci prijateljevao je s Franjom Račkim (1828. – 1894.), kanonikom, političarom, saborskim zastupnikom, zagovarateljem južnoslavenske politike i prvim predsjednikom tada Jugoslavenske (danas Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti. O njihovu odnosu i tadašnjim prilikama svjedoči nam sadržaj četrnaest pisama koje je Slamnik uputio Račkome od konca 1863. do sredine 1877. godine. Pisma su pohranjena u Arhivu HAZU-a, u fondu “Ostavština Franje Račkog”. Među inim temama, raspravljali su o obiteljskim, prosvjetnim, političkim i nakladničkim prilikama, te nam rasvjetlili niz dosad nepoznatih momenata.

KLJUČNE RIJEČI: *Ljudevit Slamnik, Franjo Rački, Rijeka, gimnazija, prosvjetne prilike, obitelj*

Uvod

O Ljudevitu Slamniku, vjeroučitelju i dugogodišnjem ravnatelju nekadašnje Cesarsko-kraljevske više gimnazije u Rijeci, prvi je pisao njegov učenik Josip Marušić, pritom iznjevši dvije vrlo pohvalne ocjene profesora Slamnika.¹ Prvu, iz pera Vjekoslava Spinčića,² Slamnikova učenika, koji je apostrofirao profesorove navike, uzorne pedagoške metode i

¹ MARUŠIĆ, Ljudevit Slamnik (1827. – 1908.), 62–63.

² Vjekoslav Spinčić (Spinčići kraj Kastva, 1848. – Sušak, 1933.), svećenik, političar, saborski zastupnik. Uz Matka Mandića i Matka Laginju najistaknutiji je djelatnik drugog naraštaja preporoditelja među Hrvatima u Istri te jedan od prvaka Stranke prava u Istri. STRČIĆ, STRČIĆ, *Hrvatski istarski trolist*, 51–78.

rezultate političkoga djelovanja. Također, Marušić je istaknuo i iskustvo “vrlo odličnoga svjetovnjaka”, kojemu nije naveo ime, a vezano uz Slamnikovu darežljivost. Teolog i povjesničar Andrija Rački istaknuo je Slamnikovu “egzemplarnu točnost”, kao i nesebičnu pomoć učenicima slabijih materijalnih mogućnosti.³ O Slamniku kao predavaču pisao je potonji profesor i ravnatelj gimnazije Milivoj Mezorana, navodeći kako je Slamnik bio “ne samo odgojitelj, već pravi prijatelj i mecena školske omladine, a kao dugogodišnji direktor, uporno je odbijao sve napadaje na gimnaziju i neustrašivo se borio protiv uklanjanja iz Rijeke te posljednje hrvatske škole”⁴. Najopsežniji zapis o Slamniku potekao je iz pera Irvina Lukežića, koji nam donosi pregled njegova prosvjetnoga, društvenoga i političkoga djelovanja.⁵ Autor je istaknuo kako je Slamnik, unatoč tomu što je trideset i tri godine savjesno obavljao svoju profesorsku i ravnateljsku djelatnost u gimnaziji, zahvaljujući svojem političkom djelovanju, koje nije uvijek pozitivno odjeknulo, u zasluženu mirovinu otišao bez javnoga odlikovanja. O Slamnikovoj požrtvovanosti, nesebičnome zalaganju i življenju za učenike i gimnaziju u cjelini svjedoči nam njegov nekrolog objavljen u *Riečkom novom listu*.⁶ Sačuvana Slamnikova pisma upućena svećeniku, povjesničaru, političaru, saborskom zastupniku, zagovaratelju južnoslavenske politike, osnivaču moderne hrvatske historiografije, prvome predsjedniku Jugoslavenske (danas Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti Franji Račkome⁷ (Fužine, 1828. – Zagreb, 1894.) dragocjen su izvor za poznavanje brojnih segmenata života toga riječkoga profesora.

1. Biografija Ljudevita Slamnika

Ljudevit Slamnik rođen je u Karlobagu 1. studenoga 1827. godine u obitelji trgovaca i činovnika podrijetlom iz Gorskoga kotara.⁸ Slamnikov otac Ferdinand i majka Marijana rođena Campagni osim njega, kako navodi Lukežić, imali su još dvojicu sinova, Ferdinanda mlađega i Vjekoslava (Luigija),⁹ no u korespondenciji se spominje samo sestra, čije ime Slamnik nije naveo. Za vrijeme njegova djetinjstva obitelj se zbog očeva posla preselila u Senj, gdje je mladić pohađao gimnaziju te bogosloviju.¹⁰ Ondje je postao i perovođa biskupske kancelarije, nakon čega ga je tadašnji senjski biskup Mirko Ožegović poslao na više bogoslovske studije na učilište Pazmaneum u Beč.¹¹ Neposredno po završetku studija sredinom 1854. godine biva imenovan namjesnim učiteljem, odnosno suplentom Cesarско-kraljevske više gimnazije u Rijeci, u kojoj će provesti čitav radni vijek, najprije kao profesor, a potom i kao ravnatelj. U međuvremenu je 1855. godine u Senju pred posebnim

³ RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, 54.

⁴ MEZZORANA, *Borba hrvatske gimnazije u Rijeci*, 527.

⁵ LUKEŽIĆ, *Ljudevit Slamnik*, 139–151.

⁶ Ljudevit SLAMNIK, *Riečki novi list* (Rijeka), 5. veljače 1908., 5.

⁷ O Franji Račkome postoji obilje literature, između ostalog: SMIČIKLAS, *Život i djela Franje Račkoga*; GROSS, *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*; GROSS, *Franjo Rački: ključne godine profesionalnoga povjesničara*, 63–88.

⁸ LUKEŽIĆ, *Ljudevit Slamnik*, 139.

⁹ *Isto*, 140.

¹⁰ BOGOVIĆ, *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*, 71, 95, 119, 188.

¹¹ POLIĆ, *Studenti Augustineuma (Frintaneuma) s područja Riječke nadbiskupije/metropolije (Zapadna Hrvatska)*, 146.

povjerenstvom, kojem je predsjedavao biskup Ožegović, položio ispit za gimnazijskog vjeronaučitelja. U tome je razdoblju bio aktivan u okviru Narodne čitaonice u Rijeci, sudjelujući u predstavama kao prišapnik, a kasnije i kao član upravnoga odbora.¹²

Gimnazija, koja je u Slamnikovo doba nosila naziv Cesarsko-kraljevska viša gimnazija u Rijeci, bila je okosnica cjelokupnoga njegova djelovanja. Osnovani su je isusovci 1627. godine.¹³ Do ukinuća reda isusovaca dolazi 1773. godine te je upravu nad gimnazijom preuzelo Ugarsko namjesničko vijeće, a grad Rijeka pomagao je pri njezinu uzdržavanju.¹⁴ Tada za tu školsku ustanovu započinje turbulentnije razdoblje, ne samo na obrazovnom i kulturnom planu nego i na političkom, što je kulminiralo sredinom 19. stoljeća. Naime, rezultat političkih promjena 1848. godine manifestirao se i u životu gimnazije. Navedene godine potpala je pod bansku vlast u Zagrebu i hrvatski jezik postao je obvezatan predmet, a nešto kasnije i nastavni jezik.¹⁵ Od tada će riječka gradska vlast pokazivati mećehinski odnos prema svojoj staroj gimnaziji, uskratit će joj svaku pomoć i potporu, štoviše, 1871. godine bit će jedan od glavnih čimbenika pri otvaranju nove gimnazije – talijanaško-mađaronske, o kojoj će preuzeti skrb.¹⁶ Tadašnja riječka vlast čak je tražila preseljenje gimnazije,¹⁷ pa 1881. godine ona nastavlja djelovanje na novoj obližnjoj lokaciji.¹⁸ No, ni to nije bilo dovoljno, te je riječka novinska edicija *La Bilancia* iste godine u svojim napisima isticala da će gimnazija “milom ili silom, prijeći na drugu obalu Rječine”¹⁹. Ti nasrtaji dobili su podršku bana Khuena Héderváryja te gimnazija 1896. godine biva preseljena u Sušak, gdje nastavlja svoje višestoljetno djelovanje.²⁰

Ljudevit Slamnik u Cesarsko-kraljevskoj višoj gimnaziji u Rijeci predavao je od školske 1854./1855. do stupanja na dužnost ravnatelja 1884./1885. godine. U tome razdoblju ondje su podučavale mnoge značajne i znamenite osobe iz tadašnjega i kasnijega političkoga, društvenoga i kulturnoga života, poput Jakova Randića,²¹ Frana Kurelca,²² Vinka Pacela,²³ Josipa Accurtija,²⁴ Janeza Trdine,²⁵ Mate Grškovića,²⁶ Tadije Smičiklasa²⁷ itd.

¹² *Spomenknjiga Narodne čitaonice Riečke*, 16–17, 41–42; LUKEŽIĆ, *U Terpsihorinu hramu. Iz povijesti povijesti riječke Narodne čitaonice*, 131, 136.

¹³ RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, 10; MIKLOBUŠEC, *Isusovci u Rijeci 1627. – 1773.*, 186.

¹⁴ RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, 27.

¹⁵ ŠETA, RADOVIĆ, *Programm-Izvestje-Izvješće-Izvještaj*, 29.

¹⁶ RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, 53.

¹⁷ ANTIĆ, *Nacionalno-kulturno značenje riječko-sušačke gimnazije*, 47.

¹⁸ RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, 53.

¹⁹ MEZZORANA, *Borba hrvatske gimnazije u Rijeci*, 529, 523, 530.

²⁰ STRČIĆ, *O povijesti Prve sušačke hrvatske gimnazije u Rijeci*, 10.

²¹ Jakov Randić (Kraljevica, 1811. – Kraljevica, 1905.), svećenik, profesor, školski nadzornik. Jakov Randić, 2.

²² Fran Kurelac (Bruvno u Lici, 1811. – Zagreb, 1874.), profesor, filolog, redoviti član JAZU/HAZU. STO-LAC, Fran Kurelac i Fluminensia, 17–40.

²³ Vinko Pacel (Karlovac, 1825. – Karlovac, 1869.), jezikoslovac, prirodoslovac, profesor, izdavač i urednik časopisa, pisac, političar, dopisni član HAZU/JAZU. STOLAC, Vinko Pacel – život i djelo, 11–28.

²⁴ Josip Accurti (Senj, 1824. – San Giovanni di Guardiella kraj Trsta, 1908.), profesor, svećenik, prirodoslovac. Accurti, Josip, *Hrvatska enciklopedija*, (pristupljeno 27. siječnja 2024.).

²⁵ Janez Trdina (Mengeš, 1830. – Novo Mesto, 1905.), profesor. Trdina, Janez, *Hrvatska enciklopedija* (pristupljeno 27. siječnja 2024.).

²⁶ Riječ je o profesoru Mati/Matiji Grškoviću (Vrbnik, 1835. – Zagreb, 1916.), teologu, filologu, ravnatelju, zemaljskom školskom nadzorniku. SPINČIĆ, *Crte iz hrvatske književne kulture Istre*, 89.

²⁷ Tadija Smičiklas (Restovo, Žumberak, 1843. – Zagreb, 1914.), profesor, sveučilišni profesor, političar, rektor, redoviti član JAZU/HAZU. SIROTKOVIĆ, Tadija Smičiklas – život i djelo (u povodu 150. obljetnice rođenja), 9–16.

Dio Slamnikove svakodnevice vezuje se i uz političke okolnosti, zahvaljujući kojima je u više navrata imao neprimjedbe. Prvo desetljeće njegova djelovanja u riječkoj gimnaziji razdoblje je neoapsolutizma, u doba kojega je provedena nasilna germanizacija, kako u javnoj upravi, tako i u školstvu, pa se u srednje škole njemački kao nastavni jezik prvo počeo uvoditi u višim a potom i u nižim razredima.²⁸ Tadašnja riječka hrvatska gimnazija nije bila izuzeta, stoga se postupno trebala pretvoriti u njemačko-talijansku gimnaziju.²⁹ Slomom neoapsolutizma, u gimnaziji je rastao hrvatski nacionalni duh te je ona postala jedno od dvaju kulturnih i nacionalnih središta Rijeke prožetih hrvatskim nacionalnim duhom.³⁰ Odlukom Hrvatskoga sabora iz 1861. godine da se hrvatski jezik proglasi jednim službenim jezikom na području Hrvatske i Slavonije, došlo je i do njegova uvođenja u riječku gimnaziju.³¹ Nezadovoljno takvim razvojem situacije, dio tadašnjega građanstva Rijeke, koje je bilo sklono mađarskim interesima, nastojalo je pripremiti teren da Rijeka dođe direktno pod upravu mađarskoga dijela Monarhije. Prvi negativni politički moment u Slamnikovu djelovanju vezan je uz blagoslov zastave Riječke županije 25. svibnja 1862. godine na Grobničkom polju.³² Tako Slamnika nalazimo među potpisnicima zapisnika o tome događaju, uz đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koji je zastavu posvetio, velikoga župana Riječke županije Bartola Zmajića i podžupana Ivana Vončinu, bilježnika Antu Starčevića i podbilježnika Marijana Derenčina, odvjetnika Erazma Barčića i mnoge druge. Time je došao na zao glas kod vodećih gradskih struktura i početkom 1863. godine udaljen je iz službe kao čovjek kojemu se zbog navedenoga, kako su njegovi protivnici naveli, "ne može povjeriti dalje obučavanje djece"³³. Našavši se u nesnosnoj situaciji, obratio se za pomoć Ivanu Mažuraniću, tada ravnatelju Dvorske kancelarije, te je na poslijetku vraćen na posao. Kasnije će također biti primjera neslaganja profesora i ravnateljstva gimnazije s gradskim vlastima.³⁴

Neposredno pred potpisivanje Hrvatsko-ugarske nagodbe u Rijeci i okolici 1867. godine odvijale su se promađarske demonstracije svjetine, zavedene od strane mađarskih agitatora koji su podršku imali u dijelu vladajućih struktura Rijeke – gradskome patricijatu. Njih su Mađari, nudeći im izdašnu materijalnu potporu, uspjeli pridobiti na svoju stranu. Stoga patricijat u to doba poduzima različite aktivnosti, kako bi potakao pridruženje Rijeke direktno Ugarskoj. Nakon sklapanja Austro-ugarske nagodbe 1867. godine u Rijeci započinju trodnevni izgređi u kojima su napadnuti mnogi Hrvati te su isticane mađarske zastave.³⁵

²⁸ RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, 49.

²⁹ ANTIĆ, *Nacionalno-kulturno značenje riječko-sušačke gimnazije*, 47–48.

³⁰ Drugo je bila čitaonica. Usp. bilj. 11.

³¹ ČOP, *Riječko školstvo (1848. – 1918.)*, 95.

³² Riječka županija formirana je 12. lipnja 1850. prigodom uspostave nove političke uprave, i to od tada ukinutoga nekadašnjega Ugarskoga primorja i prostora Gorskoga kotara do rijeke Kupe, koje je uzeto Zagrebačkoj županiji. ENGELSFELD, *Povijest hrvatske države i prava*, 87, 88.

³³ O tome su pisale i novinske edicije: Iz Primorja, *Pozor* (Zagreb), 11. veljače 1863., 3; F. Ž., Na senjskoj Rieci, *Glasonoša* (Karlovac), 15. veljače 1863., 2.

³⁴ Primjerice, dokumenti sačuvani u Državnom arhivu u Rijeci svjedoče o izrazito zategnutim odnosima između gimnazije i Hrvatskoj nesklone riječke gradske vlasti u vrijeme ravnateljskih mandata Antuna Mažuranića i Ljudevita Slamnika, koji su bili vrlo oštri u svojim dopisima upućenima gradskom magistratu, a kako ih je ono ignoriralo, žalili su se na njega Zemaljskoj vladi u Zagrebu. HR-DARI-32, Općina Rijeka, 1849. – 1869. godine, kut. 582/2.

³⁵ POLIĆ, Građa o napadu na hrvatsku gimnaziju u Rijeci 12. lipnja 1867. godine, 131–144.

Služeći se hrvatskim jezikom u sredini gdje se vladajuća struktura svim silama odupirala svemu što je hrvatsko, gimnazija je bila trn u oku svim onima koji su Rijeku željeli učiniti mađarskim gradom. Počele su se pojavljivati i glasine o napadu na samu gimnaziju, što je na koncu bilo i realizirano uz stradanje učenika i veliku materijalnu štetu. Stalne napade na gimnaziju podupirala je i gradska publicistika, primjerice edicija *La Bilancia*, služeći se klevetama i denuncijacijama, a uprava škole ih je u javnim demantima oštro odbijala.³⁶ I nakon sklapanja Nagodbe imamo primjere nepovoljnoga odnosa gradskih vlasti prema školi. Tako se u studenome 1869. godine Slamnik potužio Kraljevskoj zemaljskoj vladi da je odlukom gradske vlasti gimnazijski poslužnik ostao bez svojega stana kako bi se tim prostorom okoristila talijanska škola.³⁷

Slamnikovo se ime, i to u obliku *Ludwik Slamnik*, prvi put pojavljuje u gimnazijskome izvješću za 1855. godinu.³⁸ U narednim izvješćima razaznaje se njegova nastavna i izvannastavna aktivnost.³⁹ Tako je od školske 1854./1855. godine predavao geografiju, povijest i ilirski jezik, a fakultativno i crtanje, a od 1856./1857. predavao je vjeronauk. Školske 1860./1861. godine Slamnik je predavao vjeronauk, povijest, geografiju i ilirski jezik, a od 1863./1864. godine vjeronauk, zemljopis, naravopis i njemački jezik te fakultativno risanje. Potom od 1867./1868. godine predaje vjeronauk i zemljopis te fakultativno risanje. Godine 1867. imenovan je redovnim gimnazijskim profesorom, a 20. srpnja 1868. postavljen je za privremenog ravnateljskog poslovođu, naslijedivši prijašnjeg ravnatelja Antuna Mažuranića.⁴⁰ Postavši ravnatelj školske 1869./1870.

³⁶ MEZZORANA, Borba hrvatske gimnazije u Rijeci, 527.

³⁷ HR-DARI-32, DARI, fond 32, Općina Rijeka, 1849. – 1869. godine, kut. 582/2., 3. studenoga 1869. Dopis ravnatelja Kr. gimnazije u Rijeci Ljudevita Slamnika br. 331 Kr. zemaljskoj vladi.

³⁸ Arhiv Prve sušačke hrvatske gimnazije (dalje: APSHG), Programm des K. K. Gymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1855., 19.

³⁹ Školska su izvješća pisana njemačkim jezikom, a od školske 1863./1864. godine na hrvatskom jeziku. Školsko izvješće školske godine 1853./54., naziva *Programma dell' I. R. Ginnasio superiore in Fiume pubblicato alla fine dell' anno scolastico 1853. – 1854.*, pisano je djelomično njemačkim (APSHG, Programma dell' I. R. Ginnasio superiore in Fiume pubblicato alla fine dell' anno scolastico 1853 = 54.), a djelomično talijanskim jezikom. Već iduće godine školsko izvješće izlazi njemačkim jezikom (APSHG, Programm des K. K. Gymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1855.) i pod njemačkim naslovom, Programm des K. K. Gymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1855. Zatim, APSHG, Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1856., Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1857., Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1858., Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume am Schlusse des Schuljahres 1860. veröffentlicht durch die Direction. Izvješće od školske 1861./62. godine (Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rēci koncem godine školske 1861./62.) ne nalazi se APSHG, ali o njegovu postojanju svjedoči rad ŠETA, RADOVIĆ, Programm – Izvjestje – Izvješće – Izvjestaj, 29. Zatim, APSHG, Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rēci koncem godine školske 1864./65.; APSHG, Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju na Rēci koncem godine školske 1867./68.; APSHG, Izvjestje o kraljevskoj višoj gimnaziji na Rēci koncem školske godine 1869./70.; APSHG, Program kraljevske više gimnazije Na Rēci (Fiume) koncem školske godine 1874./75.; APSHG, Program kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) koncem školske godine 1877./78.; APSHG, Program kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) na koncu školske godine 1878./79.; APSHG, Program kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) na koncu školske godine 1879./80.; APSHG, Izvješće kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) koncem školske godine 1880./81.; APSHG, Izvješće kraljevske velike gimnazije na Rieci koncem školske godine 1882./83.; APSHG, Izvješće kr. velike gimnazije na Rieci koncem školske godine 1883./84. i APSHG, Izvješće kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) koncem školske godine 1884./85.

⁴⁰ Antun Mažuranić (Novi Vinodolski, 1805. – Zagreb, 1888.), bio je srednjoškolski profesor u Zagrebu i Rijeci, istaknuti preporoditelj i jezični kodifikator te suradnik i urednik *Danice ilirske*. Postavio je temelje

godine, predavao je samo vjeronauk i fakultativno samo te školske godine risanje. Prvim ravnateljem imenovan je 1873. godine. Školske 1873./1874. godine, uz ravnateljstvo, više se aktivirao u nastavi, pa je držao predavanja iz hrvatskoga jezika i njemačkog jezika te zemljopisa, a iduće je godine predavanja iz hrvatskoga jezika zamijenio predavanjima iz povijesti. Godine 1875./1876. održavao je nastavu njemačkoga jezika i zemljopisa, a fakultativno risanje i gombanje. Iduće dvije godine nalazimo ga u nastavi povijesti i zemljopisa te fakultativno risanja i gombanja, da bi 1878./1879. uz već postojeću satnicu predavao i latinski jezik, a od 1880./1881. zemljopis i povijest te fakultativno risanje i pedagoški gombanje. Od školske godine 1881./1882., uz fakultativu, predavao je samo zemljopis. Od godine 1883./1884., uz zemljopis, ponovno predaje povijest, te risanje u fakultativu. Po odlasku s ravnateljskoga mjesta, Slamnika u nastavi nalazimo još samo školske 1885./1886. godine, i to u fakultativu kao predavača risanja i pedagoškoga gombanja. Ljudevit Slamnik preminuo je u Splitu, 31. siječnja 1908. godine u osamdeset i prvoj godini života.

Zamjetno je i Slamnikovo djelovanje i izvan gimnazijskoga kruga. Tako je 1858. godine postao članom-utemeljiteljem Društva za povjestnicu i starine jugoslovenske, koje je u Zagrebu utemeljio Ivan Kukuljević Sakcinski.⁴¹ Bio je i član Matice ilirske te član Društva sv. Jeronima od njegova utemeljenja.⁴² Slamnik se okušao i u aktivnoj politici te je 1861. godine izabran na mjestu zastupnika iz Karlobaga u Hrvatski sabor, zagovarajući savez Hrvata i Mađara protiv Beča.⁴³ Osim toga, Slamnik se okušao i u publicističkom djelovanju pa nam je ostavio više priloga u zagrebačkom *Katoličkom listu*, u ljetopisu gimnazije itd.

2. Korespondencija Franji Račkome

U rukopisnoj ostavštini Franje Račkoga, pohranjenoj u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sačuvano je četrnaest pisama koja mu je iz Rijeke uputio Ljudevit Slamnik, i to od 24. prosinca 1863. do 22. svibnja 1877. godine. Da je odnos između navedenih korespondenata bio prijateljski, prva su nam naznaka Slamnikove pozdravne formulacije. Tako Račkoga oslovljava s "Mili Franjo", "Ljubljeni Franjo", "Ljubezni Franjo", "Predobri Franjo", "Moj mileni Franjo", "Zdravo, moj Franjo", "Zdravo mili Franjo", "Zdravo, dragi Franjo" te "Zdravo, dobri Franjo". Jednako tako, Slamnik vrlo prisno intonira i krajeve pisama, primjerice, "Ostajem tvoj do groba zahvalni i vierni Ljudevit", ili "Primi moj srdačni pozdrav, a ja tvoj stari iskreni prijatelj", "Ostaj zdravo, Bog te blagoslovio i uzdržao na srjeću naše omladine i siromašne domovine", "Ostaj zdravo, mili braco, dočekaio mnogo mladih godinica na slavu i korist naše tužne domovine; prijavi i prvomu sinu našeg roda, našem mučeniku, iskrenu ovu želju svog zahvalnog i viernog brata" i "Ostaj zdravo radu i veselje, jednoj domovini na korist. Pozdravlja te, i klanja ti se tvoj stari", dok u jednome stavlja napomenu: "Molim te odpiši svojem do

hrvatskoj modernoj akcentologiji, dijalektologiji i tekstologiji. MOGUŠ, *Antun Mažuranić*.

⁴¹ GLOGOVIĆ, *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868. godine*, 103.

⁴² Družtvo sv. Jeronima, *Zatočnik* (Sisak), 3. ožujka 1870., 4.

⁴³ LUKEŽIĆ, Ljudevit Slamnik, 140.

lopate viernom ti”. U nekim pismima izražava naklonost i članovima obitelji F. Račkoga, napose majci⁴⁴ i sestri.⁴⁵

Gotovo u svakome pismu Slamnik ukazuje na neki problem iz svoje svakodnevice, svjestan da će neki od njih pogoditi njegova prijatelja Račkoga. Tako je jednom prigodom napomenuo kako je svjestan da će “crne novosti” o kojima mu je pisao njegovo plemenito “srce raniti”, ali da će mu unatoč tomu i dalje svjedočiti sve nevolje na koje naiđe jer cijeni njihovu međusobnu iskrenost i potrebu realnoga sagledavanja problema.⁴⁶ Očito da su neka razdoblja bila i dramatičnija, pa im je Slamnik doskočio s nejavljanjem Račkome, pojašnjavajući to riječima: “jeremijada nehtjedoh slati”⁴⁷. Također, imali su i zajedničke poznanike, pa ga Slamnik izvještava kako je u nedjelju bio kod nekog Ferde,⁴⁸ kojemu je bolest krenula nabolje te s kojim je “liepo” spominjao Račkoga.⁴⁹ Ponekad se u pismima osvrnuo na vremenske prilike, žaleći se, primjerice na hladnoću i nestabilnost, posebice na činjenicu da se tijekom dana “po šest puta znade promijeniti vrieme, a od jednog do drugog dneva, upravo se sbije kano skok sa ljeta u zimu”⁵⁰.

2.1. Privatna pitanja

2.1.1. Slamnikova obiteljska situacija

Obitelj Ljudevita Slamnika – majku, oca i sestru, od 1852. godine pratile su teške bolesti.⁵¹ Najteže razdoblje, istaknuo je Slamnik, bio je od 1862. do 1864. godine i tada mu je smrt odnijela najprije sestru, pa majku i naposljetku oca.⁵² Situacija je bila nesnosna i s materijalne strane. Naime, njihovo liječenje i troškovi pokopa stajali su ga mnogo. S obzirom da se, kako je istaknuo, dugovanja bojao “kano pakla”, troškove za sestru i majku uspio je pokriti bez zaduživanja. Zadnja po redu bila je očeva bolest, koja ga je toliko stajala, da je bio primoran “uprositi milostinju kod višje oblasti”. Imajući zbog toga grižnju savjesti, Račkome je snuždeno napomenuo kako u dvanaest godina koliko je bio zaposlen nikada

⁴⁴ “Naklon tvojoj dobroj mamici, od tvog viernog prijatelja”. HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/13, Rijeka, 18. veljače 1874.

⁴⁵ “Naklon ponizni vriednoj sestrici od tvog do groba vriednog sluge i izkrenog brata” (HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/1, Rijeka, 24. prosinca 1863.), „pozdravi predobru sekicu od strane svog do groba verna i zahvalna LjudSlamnika” (HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/2, Rijeka, 6. siječnja 1864.), “Pozdravi gospodičnu sestricu od strane tvog zahvalnog i do lopate viernog brata” (HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/4, Rijeka, 1. lipnja 1864.), „Pozdravi milostivu gospodičnu, a dičnu našu domorodkinju, svoju sestricu, od strane tvog do groba viernog i zahvalnog Ljudevita” (HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/6, Rijeka, 21. siječnja 1865.) ili “Pozdravljajući opet vrlu našu Mariju, jesam tvoj do groba izkreni i zahvalni Ljudeviti” (HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/7, Rijeka, 17. veljače 1865.).

⁴⁶ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/5, Rijeka, 27. svibnja 1864.

⁴⁷ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1864.

⁴⁸ Riječ je o Ferdi Plešeu, župniku u Fužinama kod kojega je Slamnik provodio ljeta. HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 555/5; HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 555/7. Oba dokumenta nisu datirana.

⁴⁹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/14, Rijeka, 22. svibnja 1877.

⁵⁰ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/3, Rijeka, 14. travnja 1864.

⁵¹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/6, Rijeka, 21. siječnja 1865.

⁵² Očevu tešku zdravstvenu situaciju kratko spominje i u pismu od 24. 2. 1863., dodajući kako se situacija popravila.

nije zatražio nikakvu potporu. U prilog svomemu nesebičnome djelovanju u nastavnom, a napose izvannastavnom procesu istaknuo je kako je podučavao najbolje što je mogao, a već deset godina bez ikakve naknade učenike podučava risanju, pa se temeljem navedenoga nadao da će i njega, kao i njegove kolege, “višja oblast pomilovati” s obzirom na to da je savjesno služio te je živio pošteno, u skladu sa svojim visokim zvanjem. Ta mu je pomoć bila nužna jer će bez nje, kako je dodao, “kuburiti”. Zato se s velikim povjerenjem za savjet obratio Račkome, napomenuvši mu da, ako ne dijeli njegovo mišljenje, to javi u najkraćemu mogućem roku, s obzirom na to da mu je bilo vrlo teško “životariti uz mjesečno izplaćivanje dugova za ljekarnu, liečnika”. Kako je dodao, izbora nije imao: “Prem teške bolesti roditelja pozobaše i moj prištedjeni novčić; a što ću, biše roditelji!!” Pa iako je riječ bila o iznosu većemu od dvije stotine forinti, namjeravao je tražiti samo dvije stotine, stoga se uzdao u pomoć Račkoga.⁵³ U toj financijski nezavidnoj situaciji, Slamnik je odmah otišao “našemu staromu”, odnosno tadašnjemu ravnatelju gimnazije Antunu Mažuraniću, koji je apostrofirao sva dosadašnja Slamnikova postignuća te mu je unatoč tomu sugerirao neka ipak pričeka s traženjem potpore. Slamnik se zahvalio na komplimentima te je obećao da će, iako mu prilike to ne nalažu, ipak pričekati s molbom, tim više što mu je draže do stvari doći vlastitim trudom, a ne prosjačenjem. Na kraju pisma zamolio je Račkoga da mu što prije javi svoje stajalište o odgovoru ravnatelja Mažuranića, s obzirom na to da mu je bilo mučno čekati. Što je i je li uopće Rački štogod odgovorio, nije nam poznato, ali nekoliko mjeseci kasnije Slamnik mu je pisao kako će početkom studenoga ipak poslati molbu za potporu.⁵⁴ Potreba Slamnika za sredstvima očito je bila velika pa je Račkoga izvijestio kako će se iz toga razloga obratiti i banu. No, u ožujku 1867. godine zapisao je kako ga rezultat prošlogodišnje prošnje nije izbavio iz nevolja, sa sigurnošću dodajući kako će se Rački založiti za povoljno rješavanje prošnje “za vierna i zahvalna ti tvoga iskrenoga prijatelja”⁵⁵.

2.1.2. Vinko Rački, nećak Franje Račkoga

Školske 1866./1867. godine u gimnaziju se upisao Vinko Rački, sin Antuna/Tone, brata Franje Račkoga. Očito ponukan upitom Račkoga za svojega nećaka, Slamnik mu je odgovorio kako je s odgovorom pričekao jer je najprije želio razgovarati s dječakovim ocem.⁵⁶ No, kako se dotični nije pojavljivao u školi, Slamnik mu je planirao napisati isto ono što će napisati i stricu Franji. Već na samom početku istaknuo je kako je odmah bilo jasno da će Vinko, iako je “dečko dobre glave”, imati problema sa svladavanjem gradiva, stoga je Slamnik angažirao učenika sedmoga razreda, “savjestna mladića Lileka”, kako bi svakodnevno, izuzev nedjelje i praznika, Vinku davao poduke iz svih predmeta, osim geografije i hrvatskoga jezika, koje je predavao Slamnik i iz kojih je on sam mladiću držao poduke. Iz pisma je očito da je Vinko imao problema i s disciplinom, stoga je Slamnik sugerirao Račkome da “dečka neblazne od kuće”, a na to planira upozoriti i Vinkova oca. Naime,

⁵³ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/7, Rijeka, 17. veljače 1865.

⁵⁴ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1865.

⁵⁵ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

⁵⁶ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/9, Rijeka, 29. prosinca 1866.

Vinko se “laska nonici”, odnosno majci F. Račkoga,⁵⁷ s kojom se dopisivao i žalio joj se na prilike u kojima se našao, a ona mu je, ne znajući pravu istinu, davala svesrdnu podršku, što se u Vinkovu slučaju pokazalo kontraproduktivnom. Slamnik mu je pojasnio kako je Vinka povjerio na brigu nekom Lipovčiću, umirovljenom tridesetniku u Bakru, tada nastanjenome u Rijeci, koji je pažljiv i savjestan gospodar, povjerivši mu zadatak da mladića privoli redu. No, mladiću se od samih početaka red nije svidio, te je, kako je zapisao Slamnik, želio “slobode više i klatarenja, što mu odviše nedamo”. Iz toga se razloga potužio majci F. Račkoga, na što je Slamnik reagirao zamolbom Račkome da Vinku od kuće ne šalju suosjećanje, tim više što je mladić Slamniku “mil, kano moje da bi diete bio”, pa će “nanj bratinski popaziti, i nastojati, kako da mu ništa neuzmanjka, što njemu treba”. Do Slamnika je došla i vijest da Vinko svojemu bratu, temeljem reputacije njihova strica Franje, slao “više šestica u srebru, dali u papiru”, što je Slamnika začudilo te se zabrinuto pitao odakle to Vinku. Napomenuo je Račkome da je s Lilekom za podučavanje Vinka dogovorio mjesečni iznos od četiri forinte, ali bi bilo oportuno da Rački za naknadu pošalje i pet forinti jer Lilek to zaslužuje, što navodi na pomisao da Vinka nije bilo jednostavno podučavati. Optimizam glede “posve slaba Vinka” Slamnika nije napuštao ni tri mjeseca kasnije.⁵⁸ Tako je obavijestio Račkoga da se učenik Lilek koncem prosinca morao vratiti kući zbog novačenja pa je podučavanje Vinka povjerio svestranome četveroškolcu Forenbaheru iz Fužina, koji je bio izvrstan u svim predmetima. Rezultat toga bio je Vinkov napredak u računanju, zbog čega je i pohvaljen od strane profesora Boseka.⁵⁹ Slamnik je bio zadovoljan odabirom mladoga podučavatelja iz Fužina, koji je očito imao autoritet nad Vinkom, s obzirom na to da ga je ovaj slušao “točno i bez prigovora”. Iz korespondencije koja je uslijedila vidljivo je da je Rački kasnio s plaćanjem naknade podučavateljima jer ga je Slamnik podsjetio kako je Lileku ostao dužan četiri forinte za prosinac te dvanaest forinti Forenbaheru za razdoblje od siječnja do ožujka. Također, se može zaključiti da je Rački kod svojega nećaka očito uživao veliki autoritet, s obzirom na to da je Slamnik od njega zatražio da svakako pohvali Vinka zbog njegova vidljiva napredovanja. I on sam je mladiću ranije kazao kako će o njegovim uspjesima ili neuspjesima detaljno izvijestiti Račkoga, nastojeći na taj način probuditi njegovu savjest. Vinku je veoma mudro na teret stavio i milost kojom ga je njegov stric obasipao te je od njega tražio da se napretkom i disciplinom pokaže dostojnim tolike milosti. Kako Rački očito nije odgovorio na pismo,

⁵⁷ Majka F. Račkoga bila je Margareta Padavić, rođena 12. 7. 1803. u Fužinama, koja se udala za Grgu Račkoga i s njime je uz sina Franju imala još osmero djece. U knjizi vjenčanih župe Fužine za razdoblje 1815. – 1857. na str. 3. upisano je vjenčanje Gregoriusa Ratchaya (20 g.) i Margarithae Padavich (15 g.) dana 17. 11. 1818. godine. Knjiga vjenčanih župe Fužine 1815. – 1857. Dostupno *online* URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899C-GVGQ?i=393&wc=9RK1-DP8%3A391644801%2C391820101%2C391820301&cc=2040054>, images 394 (pristupljeno: 13. svibnja 2024.). U knjizi rođenih župe Fužine za razdoblje 1815. – 1849. upisano je rođenje osmero od devetero njihove djece. Matične knjige župe Fužine: knjiga rođenih Fužine za 1815. – 1849 i vjenčanih 1815. – 1857, preuzete s: FamilySearc.org. Croatia, Church Book, 1516. – 1994., Roman Catholic, Fužine, Birth (Rođeni) 1778. – 1857. Marriages (vjenčani), (1815. – 1857). Dostupno *online* URL: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899C-GVTF?wc=9RK1-DP8%3A391644801%2C391820101%2C391820301&cc=2040054>, Images: 394, 219, 227, 239, 252, 261, 270, 285 i 314 (pristupljeno: 13. svibnja 2024.).

⁵⁸ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

⁵⁹ Riječ je o Josipu Boseku, profesoru računstva i naravopisa, koji je u gimnaziji predavao školske 1865./1866. i 1866./1867. godine. DUŠEVIĆ, Bosek, Josip, 42.

Slamnik je, vjerojatno ponukan upitima podučavatelja, mjesec dana kasnije ponovio zahtjev za podmirenjem troškove poduke koja je trajala od prosinca do travnja. Ne znajući razloge izostanka odgovora, izrazio je bojazan da Rački poduzetim možda nije bio zadovoljan te nije želio da se nastavi s podukom.⁶⁰

Uloženi Slamnikov trud ipak nije u cijelosti imao pozitivne rezultate, pa se u veljači 1874. godine obratio Račkome podužim pismom, započetim s velikom nelagodom zbog ozbiljnosti situacije u kojoj se našao Vinko.⁶¹ Naime, prethodnu školsku godinu mladić je završio II. redom kod prof. Bauera,⁶² koji mu se, vjerojatno pod Slamnikovim utjecajem, smilovao i ipak dozvolio popravak. Uslijed toga, Slamnik je poslao dopis c. k. zem. Vladi u Ljubljani sa zamolbom da Vinku ne ukinu stipendiju, već da pričekaju rezultat popravka, na što je dobio pozitivan odgovor. Vinko je, dodao je Slamnik, "nekako" ispravio ocjenu 20. listopada, pa je izvještaj o tome tri dana kasnije poslao u Ljubljani, s molbom da mladiću doznače pripadajući iznos. No, iz Ljubljane nije stizao nikakav odgovor. Na to je Slamnik 7. veljače ponovio dopis, naglasivši da školska godina ide svome kraju te da se izjasne hoće li Vinku i dalje stizati stipendija. Na dan njegova obraćanja Račkome iz Ljubljane stigao je pozitivan odgovor. To, na veliku Slamnikovu žalost, nisu bili jedini problemi s Vinkom. One značajnije Slamnik je teatralno najavio: "Sad dolazi drugi čin." Naime, Vinko se zaduživao kod kolega, a nije ni podmirivao svoje tekuće troškove. Tako je udovici Branchetti za stan i hranu bio dužan četrdeset i pet forinti, dok je, primjerice, Stanfelu, učeniku drugog razreda iz Fužina te Delaku, učeniku četvrtog razreda, ostao dužan po nekoliko forinti. Istajnuo je kako su ga učenici upozorili da je Vinko novac potrošio na pokladne plesove, dakle na zabavu. Slamniku se netom obratila i tadašnja Vinkova stanodavka gđa. Lenussi, koja je zbog nepodmirenih joj obveza prijetila čak i magistratom. Kako se potužila, Vinko joj već četvrti mjesec nije podmirio iznos najamnine, režija i pranja, što je na mjesec iznosilo pet forinti, kao ni tri forinte mjesečno za doručak. Napomenula je kako je do nje stigla informacija da je Vinko već tri mjeseca dugovao novac i izvjesnoj Kunčarički, koja mu je za iznos od jedne forinte mjesečno donosila večeru iz obližnje konobe. Dodala je kako mladić objeđuje u krčmi, a podmiruje li trošak za to, nije joj bilo poznato, napomenuvši kako se boji i pitati. Temeljem navoda gđe Lenussi, Slamnik je dodao: "što je najgore, on se s tobom vadi, te ublažuje vjerovnike; moj će rođak biskup poslati mi, kad uzpišem, i prieko 100 fr.". Spasonosno rješenje prema Slamniku mogao bi biti spomenuti novac od stipendije u iznosu od sedamdeset i devet forinti i šesnaest novčića, koji bi, sugerirao je, trebalo podijeliti vjerovnicima, kako mladića ne bi prijavili riječkome sudu i kako ne bi bio osuđen kao varalica. Slamnik je stoga od Račkoga zatražio da svojemu nećaku zapovjedi da dugove podmiri sredstvima iz Ljubljane, bojeći se da će ih on u protivnome potrošiti na druge, možebitno neprimjerene sadržaje. Dodao je kako mu je spreman pomoći, ne želeći da mladić loše prođe. "Došao mak na konac; a sirote gone i tuže", istaknuo je Slamnik, nadajući se što skorijem

⁶⁰ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/11, Rijeka, 26. travnja 1867.

⁶¹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/13, Rijeka, 18. veljače 1874.

⁶² Juraj Bauer u gimnaziji je predavao od školske 1867./1868. do 1879./1880. godine, i to matematiku, fiziku, računstvo, njemački, francuski, talijanski i latinski. APSHG, kut. 3.

odgovoru prijatelja Račkoga. Povrh toga, potužio mu se kako Vinko nije dolazio u crkvu ni na propovijedi.

2.2. Politička pitanja

Korespondencija dvaju prijatelja nije mogla proći bez zadiranja u političke prilike. Tako u siječnju 1865. godine Slamnik piše da se iz Beča pronio glas o sazivanju sabora u Zagrebu.⁶³ O atmosferi njegova sazivanja dovoljno govori Slamnikova konstatacija da se pred 1861. godinu svatko veselio njegovu sazivu, dok sada vijest o sazivanju svi primaju vrlo hladnokrvno. O političkoj situaciji Slamnik progovara i u listopadu iste godine.⁶⁴ Kako je Rački bio sudionik visoke politike, Slamnik je od njega želio dobiti podatke o zbivanjima o kojima nije imao prilike svakodnevno čuti: “ele da biš htjeo jošte nam šta pisati, za čim čeznemo, a doznati nemožemo”. Svjestan je bio da se odigravaju važni trenutci za domovinu, pa mu svakako predstavlja teškoću sanjati “o budućnosti tužne naše otačbine, tumarati po tmici, bez luči, bez prijateljska glasa”. Nije imao riječi hvale za Dvorsku kancelariju na čijem čelu je bio Ivan Mažuranić: “ta naša kancelarija baš rugo; o njoj nit glasa nit traga; sve posluje, sve se giblje, a ona jedino namire od mjeseca do mjeseca sastavlja”. Razlog tomu vjerojatno je bio utjecaj F. Račkoga,⁶⁵ a i iskustvo s Ivanovim bratom, ravnateljem Antunom Mažuranićem. Riječi hvale nije imao ni za Mađare i njihov napis o Ciotti⁶⁶ u listu koji nije imenovao: “Pak neboji se, i nestidi se pisati tobož o Rieci! pa ugovaraj sa tim azijatskim volom!” Koncem 1866. godine izrazio je razočaranje što je Beč našoj “neuzkolebivoj viernosti” uzvratio kako nije očekivao, dodavši: “što uradi Beč na sramotu mu bilo!”⁶⁷ Iz pisma je vidljivo da je Rački dobro pretpostavio kakvi će biti koraci Beča, citirajući uzrečicu Primoraca: “Vjeran sluga, oslu brat.” Jedina nada mu je da će Bog vidjeti sve i učiniti što mu je na volju: “Da vidiš naše protivnike, ove orangutane! Kako se smiju, u dlane pleskaju, psuju i smiju. O Bože smiluj se poštenomu i viernomu narodu!” S povjerenjem je ukazao Račkome na nepravdu koja se čini hrvatskome narodu, stoga se obratio i svojoj zaštitnici Mariji, zazivajući njezinu pomoć za narod.⁶⁸ U pismu iz travnja 1867. pokazao je razumijevanje za Račkoga, koji mu se očito požalio na situaciju u kojoj se našao, te mu izražava suosjećanje: “... al vjeruj, s tobom i mi trpimo, što tebi nepovoljno, znaj da nas sve do kraja muči i srdi”⁶⁹. Slamnik se snebivao i na trenutna zbivanja u gradu, koja nisu išla na ruku ovdašnjemu hrvatskom stanovništvu: “Da znaš što danas ovdje; kakva poruga našem narodu!! Izabiru baš sada 4 zastupnika za naš sabor! – kazat će ti naši, što ovdje govori, radi, čim se druguje, obći, pod ruku šeće novi riečki gubernator, a županijski budući ??? brzo, kako kaže: ?? vel. župan Eli! Eli! .. kakva

⁶³ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/6, Rijeka, 21. siječnja 1865.

⁶⁴ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1865.

⁶⁵ POLIĆ, Ban Ivan Mažuranić u Korespondenciji Rački – Strossmayer, 378–396.

⁶⁶ Giovanni de Ciotta (Rijeka, 1824.-Lovran, 1903.) riječki gradonačelnik. ŽIC, Gradonačelnik Giovanni de Ciotta (pristupljeno 15. travnja 2024.).

⁶⁷ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/9, Rijeka, 29. prosinca 1866.

⁶⁸ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

⁶⁹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/11, Rijeka, 26. travnja 1867.

precija, kakva sramota, kakav progon – učenosti!!” Riječ je bila o saborskim izborima održanima od 19. studenoga do 23. prosinca 1867. godine.⁷⁰

U jednome pismu progovorio je kratko i o političkoj situaciji u Crnom Lugu u Gorskom kotaru, gdje je bio smijenjen crkveni administrator Roko Katanić, a na njegovo je mjesto postavljen pomoćnik župnika iz Mrkoplja.⁷¹ Do Slamnika je došlo da će u taj premještaj biti upleten i F. Rački, pa ga je obavjestio da se na vrijeme zna pripremiti na moguće neugodnosti.

2.3. Školske prilike i neprilike

Slamnik je Račkome nerijetko pisao o školskim problemima. Razlog tomu je i funkcija školskoga nadzornika i izvjestitelja za pučke i srednje škole, koju je Rački tada obavljao.⁷² Naime, 9. veljače 1863. godine Rački je imenovan školskim savjetnikom i nadzornikom kod Kraljevskoga dalmatinsko-hrvatsko-slavonskoga Namjesničkog vijeća, a tu je funkciju obnašao do 10. travnja 1867., kada postaje predsjednik Akademije.⁷³ Gotovo godinu i pol dana svojega mandata bavio se srednjim školama, da bi u srpnju 1864. godine ostao bez referade srednjega školstva, pa se posvetio pučkome školstvu.⁷⁴ Dolaskom na to mjesto zatekao je apsolutističko-centralistički sustav, koji je bio napredan za ono doba, no njegova je provedba imala germanizatorski karakter. Kao nadzornik Rački je sudjelovao u izdavanju više naredaba Kraljevskoga namjesničkog vijeća, koje su unaprijedile pučko školstvo. Najopsežnija od njih izdana je koncem siječnja 1865. godine i njome se uređivalo više pitanja: od djelokruga dijecezanske školske oblasti, kotarskih školskih nadzornika, mjesnih školskih ravnatelja, pa sve do marljivoga polaska škole, pri čemu se učiteljstvo pozivalo “da se ugiblje razdoru sa mjesnim ravnateljem škole”⁷⁵. Potaknut činjenicom da bez dobrih učitelja nema i dobre škole, a bez dobre škole nema napretka, jedna od mjera na čijem je uvođenju inzistirao bila je da se u zavode mogu primati mladići koji su imali dobar uspjeh pri završetku male gimnazije, donesena 1864. godine.⁷⁶ Usto je nastojao da preparandije dobiju i valjane priručnike.

Godine 1861. Rački je sudjelovao u radu Hrvatskoga sabora, u čijem je sazivu bio i član odbora koji je imao zadatak izraditi osnove za uređenje niz pitanja, poput Akademije i Sveučilišta, zatim o preustroju pučkih i srednjih škola i Narodnoga muzeja.⁷⁷ S obzirom na prosvjetnu funkciju koju je tada obavljao, Slamnik mu je znao poslati i praktične preporuke općenito vezane uz funkcioniranje nastave. Primjerice, potaknut činjenicom da svaka gimnazija drukčije klasificira aktivnosti učenika, Slamnik u je jednome pismu iznio

⁷⁰ HAUPTMANN, Rijeka: od rimske Tarsatike do Hrvatsko-ugarske nagodbe, 129; GROSS, SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, 223.

⁷¹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1865.

⁷² CUVAJ, *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, 45. *Isto*, 49.

⁷⁴ *Isto*, 52.

⁷⁵ *Isto*, 55.

⁷⁶ *Isto*, 57.

⁷⁷ Hrvatski sabor bio je otvoren 15. travnja 1861., a kraljevim otpisom od 8. studenoga iste godine bio je raspušten, i to zbog nepostizanja sporazuma oko državnopravnih pitanja. *Isto*, 49.

sugestije vezane uz tu problematiku.⁷⁸ Po njemu je riječ o bitnoj stvari, stoga nazive poput “obći red” ili “prvi s odlikom” ili jednostavno “prvi” treba unificirati na širem nivou prije svega zbog jednakosti među učenicima. Trenutno su se koristile mnoge kombinacije kojima se kvalificiralo učenike te su se na taj način prouzrokovale neprilike, koje, ocijenio je Slamnik, “najposlje jednoličnost kvare”.

U jednome od pisama Slamnik mu je javio kako se u rujnu 1865. godine sastao sa Župčićem, kojega mu je predstavio kao perovođu hrvatske kancelarije u Karlovcu.⁷⁹ Prepričao mu je sadržaj njihova razgovora: Župčić ga je izvijestio o promjeni tadašnjih nadzornika, opravdavajući postupak “bratje Mažuranića”, i to na isti način kako je zabilježeno u službenoj prijavi. Na to mu je Slamnik odgovorio kako je navedena promjena neugodno odjeknula kod svih hrvatskih viših i nižih učitelja.

Slamnik u korespondenciji progovara o problemima u svojoj školi. Tako piše da je od Antuna Kazalija⁸⁰ dobio informaciju da je Thierry⁸¹ bio kod inspektora Račkoga i da se poveo razgovor i o riječkoj gimnaziji.⁸² Prema Thierryju Rački je grdio sve gimnazijske profesore, a ponajviše samoga Kazalija. Slamnik, očito ne sumnjajući u Račkoga, na to je odgovorio kako se Rački “neće nikada promieniti u svom značaju”, te će uvijek reagirati prema potrebi i svojoj savjesti. Poznavajući Thierryjeve navade, pretpostavio je da je upravo navedeni ocrnjivao gimnaziju, na što mu je Rački vjerojatno odgovorio da će koriti riječke profesore samo ako to budu zaslužili.

S novim informacijama iz Zagreba stigao je Trdina, koji je kazao da je stari ravnatelj, spomenuti Antun Mažuranić, osumnjičio Slamnika, Kazalija i Trdinu kao krivce za “ludoriju” koja se zbila koncem školske 1862./1863. godine. Naime, učenici sedmog razreda su prigodom svečanosti završetka školske godine odbili ući u dvoranu ukrašenu slikom vladara i crno-žutim zastavama, smirivši se tek kad je navedeno odstranjeno, a postavljena je slika biskupa Strossmayera.⁸³ Račkome je očito bilo poznato o čemu je riječ jer mu Slamnik o događaju nije detaljnije pisao. Naprotiv, Slamnik je smatrao da nitko “do samoga staroga”, odnosno navedenoga ravnatelja nije krivac za događaje, a da bi se profesorima eventualno moglo predbaciti njihovo pasivno držanje, kao i to da osim Slamnika nitko od njih nije smirivao učenike. Vezano uz taj događaj, Slamnik je otkrio kako ga je jednom prigodom stari ravnatelj pozvao u pisarnu, kazavši mu da u Zagrebu za pruženi učenički otpor krive Kazalija i Trdinu, dok je on sam Slamnika stavio u zaštitu, ne želeći da zbog toga događaja ima neprilike. Promjena stajališta staroga ravnatelja Slamnika je očito uzrujala te je istaknuo kako njemu kao svećeniku i vjeroučitelju ne pristoji da mladež nagovara na ikako zlo, dodavši: “Ta volio bi se utopiti, neg takve čudi biti. Mom kršćanskom, stog plemenitom nastojanju okolo mladeži Bog mi živi svjedok. I svak pošten čovjek, savjest mi je mirna, i to me tješi.”

⁷⁸ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/3, Rijeka, 14. travnja 1864.

⁷⁹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1865.

⁸⁰ Antun Paskval Kazali (Dubrovnik, 1815. – Dubrovnik, 1894.), župnik, profesor, urednik i prevoditelj. LUKEŽIĆ, Antun Pasko Kazali i njegov povijesni ep Grobnik, 27–39.

⁸¹ F. de Thierry bio je riječki patricij i vlasnik odvjetničke pisarne. DUŠEVIĆ, De Franceschi, Carlo, 67.

⁸² HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/1, Rijeka, 24. prosinca 1863.

⁸³ ČOP, *Riječko školstvo*, 100.

Da je Rački funkciju školskoga nadzornika shvatio veoma ozbiljno, možemo vidjeti i po realizaciji obećanja kojega mu je dao Slamnik, a odnosilo se na ukazivanja na negativne primjere iz redova profesora, zbog kojih siromašna mladež “nemože uspješno napredovati, neimav temelja”. Kako je Slamnik istaknuo, problem je da se “sve naopako učitelji namješćuju!”, pa tako u prvome razredu predaje izvjesni M.,⁸⁴ a u drugom razredu *supplent* za latinski je Hamerle,⁸⁵ koji je na studiju matematike, a ranije je “sbg hrdjavog i naopakog ponašanja” protjeran iz gimnazije i otišao je na obrazovanje u Varaždin, a sada se vratio kao kolega predavač. Prema Slamnikovim riječima, dotični je bio “dušom i tielom koreniti Riečanin” pa je stoga ironično dodao kako neprijatelji, trudeći se svom snagom, ne mogu toliko štete učiniti, koliko to mogu “kratkovidni našienci”. Istom prigodom spomenuo je kako je i svećenik Ivan Fiamin⁸⁶ u tadašnjoj Rijeci nastojao pomoći pri podizanju preparandije. Rezignirano je dodao kako naši ljudi u Rijeci ne vide što namjeravaju njihovi protivnici, predviđajući da će, s obzorom da ne mogu talijanizirati gimnaziju, krenuti na susjednu Markgrofoviju Istru s Kvarnerskim otocima. Očito je Rački po pitanju Hamerlea žurno reagirao jer u pismu nadnevka desetak dana kasnije od ukazivanja na problem Slamnik već na njegovu početku ističe kako mu se Suppe⁸⁷ i on sam zahvaljuju na reakciji.⁸⁸ Sugerirao je nadalje Račkome da Hamerleu, ako poželi supplementuru, priliku za to da “gdjegod gore”, misleći na unutrašnjost Hrvatske, ali da mu “ovdje” nije mjesto. Istaknuo je kako se hrvatski puk u Rijeci raduje da je u školu primljen Launa,⁸⁹ i to umjesto izvjesnog Pepija, kojega ondje nisu htjeli primiti. Također, sugerirao je Račkome da bi u školu trebalo primiti spomenutoga M. Grškovića, koji je “našinac, razborit, usmjeren” te poznaje lokalne prilike, a poznaje i “primorsko” narječje, odnosno lokalni govor i talijanski jezik. Niti dvije godine nakon toga Slamnik piše kako je iz škole otišao Launa, a na njegovo je mjesto došao spomenuti Bosek, čijemu se namještenju nije radovao.⁹⁰ Naime, iz Karlovca je do njega došla vijest da je dotični pijanica, stoga se Slamnik bojao da će to narušiti ionako negativno mišljenje javnosti o profesorima: ti ‘Kukavi mladići’ koji sude o odgoju mladeži, “uz takav nered, nepravdu, i besavjestno postupanje!!!”, pa k tome još i “dangube, i potrate sijaset ura, psovanjem vrhu naših – kako vele – posve nelogičnih, nevaljanih knjiga itd.” Došavši na mjesto ravnatelja gimnazije, povjerio je Račkome kako se osjeća pozitivan učinak odlaska “starog”, iako su ga mladež i gradski čelnici “priljubili”, nadajući se njegovu povratku, pa možemo zaključiti kako Slamnikovo imenovanje isprva nije dobro odjeknulo. Slamnik je progo-varao i o prijedorima među profesorima i nadležnima koji su iste trebali riješiti. Glavni

⁸⁴ Slamnik misli ili na Ivana Mihića, koji je od školske 1853./1854. do 1865./1866. predavao vjeronauk, latinski, grčki, talijanski i njemački jezik, ili na Franju Morassija, koji je od školske 1853./1854. do 1868./1869. predavao latinski, njemački i ilirski jezik. APSHG, kut. 3.

⁸⁵ Riječ je o Stjepanu Hamerleu, koji je školske 1863./1864. predavao latinski, njemački matematiku i fiziku. APSHG, kut. 3.

⁸⁶ Ivan Fiamin (Volosko, 1833. – Rijeka, 1890.), svećenik, kateheta, prefekt sjemeništa, političar. DUŠEVIĆ, Fiamin, Ivan, 82, 83.

⁸⁷ Faustin Suppe (Rijeka, 1813. – Rijeka, 1868.), odvjetnik, politički i društveni djelatnik. DUŠEVIĆ, Suppe, Faustin, 221.

⁸⁸ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/2, Rijeka, 6. siječnja 1864.

⁸⁹ Josip Laun/Louna (Knežoves, Češka, 1837. – nepoznato), profesor. CUVAJ, *Grada za povijest školstva*, 127.

⁹⁰ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1865.

akter jednoga od njih bio je Herman Koričić,⁹¹ koji je od 1862. godine bio ravnajući učitelj glavne hrvatske četverorazredne učionice na Grobniku,⁹² a od školske 1867./1868. do 1870./1871. godine u gimnaziji je predavao krasopis. Problem s navedenim učiteljem Slamnik prvi put spominje u travnju 1864. godine, izvješćujući tada Račkoga kako je rješavanje njegova slučaja ordinarijat prepustio Poglajenu.⁹³ Također, pitao se zbog čega tadašnji senjski biskup⁹⁴ brani loše gimnazijske profesore te se nadao da će mu upravo susret s Račkim dati odgovor na to pitanje. Istaknuo je kako je Koričića zapala “gadna i premrska spletkarova ovdašnjih, koji i njeke naše zasliepiše, te bljezgaste učitelje proti Koričiću uzbukala”, i to ne protiv njega osobno, već protiv njega kao ravnatelja hrvatske škole. U međuvremenu je Koričić “od troškovah sve namire si pribavio”, koje je predao magistratu na njihov zahtjev. Ne imajući povjerenja u ravnatelja Koričića, u priču se uključio Marković,⁹⁵ koji je “namire” nosio računovođama kako bi provjerio navedene iznose, čime je, smatra Slamnik, ponovno nanio štetu Koričićevu ugledu. Uz Markovića su i “rovari”, koji po Slamnikovu sudu “puntaju što se puntat dade”. Za razliku od njih, Koričić je pak “pošten bio” i u svojoj obrani nije iznosio podatke koji bi ikoga komprimitali. On je u želji da si osigura bolju budućnost poslušao Markovića, za kojega Slamnik nije imao riječi hvala, prikazujući ga kao “poznatog jarčevog gostioničara, i protivnika podmukla naše škole”. Istaknuo je i nevaljalost profesora, o čemu će se Rački imati prigode osvjedočiti. U svemu tome udjela ima i “biskupska duša”, koja se povodi “za površnim učinci”, slušajući preporuke prijatelja ili rodbine, a ne obazirući se na djelovanje učitelja. Problem s Koričićem vjerojatno je bio razlog posjete F. Račkoga i poveće pratnje pučkoj školi u Grobniku 20. svibnja 1864. godine.⁹⁶ O slučaju s Koričićem mnogo više podataka donosi iduće Slamnikovo pismo.⁹⁷ Tako piše o “neredu” u kojemu je 1864. godine sudjelovao Koričić, a slučaj je odmah prijavljen dijecezantskome nadzorniku Fiaminu. Slamnik izražava čuđenje da Fiamnin nije reagirao: “zašto je dakle ovaj oklevao, zašto nije tačno pazio na ‘principiis obsta sero medicina paratur’!!!”, odnosno na to da se stvar mora rješavati u početcima, a ne da se kasnije traže lijekovi. Da se odmah reagiralo, smatrao je, vjerojatno bi se izbjeglo “neposluh i odpor dotičnih učitelja prema Kor.”, o čemu je Koričić svaki puta obavijestio Fiamina, najprije usmeno, a kasnije, očito vidjevši da se njegov problem ne rješava, i pismeno. Kao razlog Fiaminova zanemarivanja toga problema i njegove “griješne mlitavosti”, Slamnik je naveo njegov dogovor s ostalim učiteljima da stvari ostanu takve kakve jesu, što je dovelo do toga da se ništa nije postiglo. Naprotiv, mnogo se toga pokvarilo po pitanju hrvatskih interesa koje je zagovarao Koričić. Na kraju je dodao: “Teško poglavaru, koji je sbog raznih svojih interesa odvisan!”

⁹¹ Armin/Herman Koričić (Fužine, 1823. – nepoznato), profesor, rodoljub. LUKEŽIĆ, Koričić Armin (Herman), 122, 123.

⁹² HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/4, Rijeka, 1. lipnja 1864.

⁹³ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/3, Rijeka, 14. travnja 1864.

⁹⁴ Riječ je o Mirku Ožegoviću, koji je na toj dužnosti bio od 1833. do 1869. godine. BOGOVIĆ, Senjski biskup Mirko Ožegović (1833. – 1869.), 183–188.

⁹⁵ Riječ je o Ivanu Markoviću (Novo Mesto, 1815. – nepoznato, 1884.), profesoru i ravnatelju. LUKEŽIĆ *Fluminensia Slovenica*, 26.

⁹⁶ CUVAJ, *Grada za povijest školstva*, 56.

⁹⁷ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/4, Rijeka, 1. lipnja 1864.

Na “jeremiadu”, odnosno žaljenje Račkome, kako Slamnik navodi, potaknulo ga je rješenje biskupa Soića, odnosno “satirija”, koja će, pretpostavlja, biti dostavljena Račkome.⁹⁸ Naveo je kako Fiamin Koričića optužuje da nema takta, i to je izrekao “psujući” Koričića pred spomenutim Markovićem. Slamnik se pitao pristoji li školskome diecezanskom nadzorniku “onako gaziti i kaljati, tim dakle izkoreniti dostojanstvo ravnateljstva napram učiteljem”. Jer, ako im je namjera bila osvetiti se Koričiću, trebali su poštovati dostojanstvo njegove ravnateljske službe. I ne samo to! U dopisu Soića Fiaminu nalaže se da osudu Koričiću pročitati pred učiteljskim kolektivom, što je Fiamin odmah i učinio. Takvo Fiaminovo ponašanje objašnjava činjenicom da se “zbog plovanije” povezao s članovima municipija, kojima je sve hrvatsko trn u oku, pa tako hrvatsku i talijansku školu žele združiti “pod jednu kapu, i to na pol bar, svoju”. Stoga su im na ruku išli bilo kakvi sukobi i neredi, koje će iskoristiti da se “razpuši to hrvatsko gnijezdo”. Epilog svega bilo je odbijanje pružanja bilo kakve pomoći Koričiću, kao i osobni sukobi njega i ostatka učiteljskoga kolektiva, što su, istaknuo je Slamnik, podpirali upravo sebičnjaci. Sukob je po njegovu sudu bio i produkt nesuglasica koje su se zbivale između crkvenjaka senjskoga i riječkoga kaptola. Uz to, pojasnio je i pozadinu Soićeve mržnje prema Koričiću. Naime, Koričić je bio učitelj na Grobniku, gdje je obitavao sa ženom, njihovo petoro djece i sluškinjom. Ondje je bio vrlo aktivan, što nitko ne spori. No, tamošnja općina mu u petnaest mjeseci nije isplatila nikakvu naknadu. Očajan, Koričić je počeo tražiti plaću kako bi prehranio mnogobrojnu obitelj, ali novac nije stizao. Stoga je pokrenuo sudski postupak i tu je, dodaje Slamnik, “u osinjak segnuo”. Naime, tadašnji grobnički župnik Martin Juretić,⁹⁹ otišao je tadašnjemu arhiđakonu Soiću u Bakar, “te tude spletoše proti gladnomu Koričiću, i – tko jači, taj tlači” izbacili su ga “na cestu sa svom djecom”. Prema Slamniku, općina je imala manjak sredstava, a Juretić je zbog financija bio tijesno povezan sa Soićem. Doduše, istaknuo je Slamnik, Koričić je kao kvalitetan učitelj koji se veoma zalagao, trebao imati više takta kada je shvatio da u znanju nadmašuje svoje kolege, jer “tad se znade i zaboraviti u pristojnosti kolegijalitetu; al ga draže i progone, a tako čovjeka, jošte u višoj službi malko izkušna, lasno je zavesti”. Koričićev slučaj bio je povod da je Rački od Kraljevskoga namjesničkoga vijeća zatražio donošenje naredbe da se školski namet prikuplja zajedno s ostalim općinskim pristojbama te da se općinskome činovništvu ne smije isplaćivati plaća sve dok učitelji nisu namireni, što je i potvrđeno naredbom toga tijela u veljači 1867. godine.¹⁰⁰ To se moralo primijeniti na sve županijske municipije. Kao rješenje toga slučaja Slamnik je predložio postavljanje izvjesnoga Fabkovića za stalnoga ravnatelja, te osim Koričića, valjalo je “jošte dva dobra amo premjestiti”, kako bi “škola bila, što ovdje biti ima”. S druge strane, Soić je za ravnatelja predlagao Matkovića, za kojega je Slamnik tvrdio da je tu školu germanizirao u doba kad je bila plovanska. Slamnik je dodao da je Koričića pitao o daljnjem razvoju situacije, a ono što mu je Koričić napisao, poslao je Račkome na uvid, bojeći se da će dokumentacija biti izgubljena.

⁹⁸ Vjenceslav Soić bio je počasni član “Društva za pomaganje siromašnih učiteljskih pripravnika”, koje je osnovano inicijativom F. Račkoga na sjednici 12. studenoga 1866. godine. CUVAJ, *Grada za povijest školstva*, 58.

⁹⁹ Juretić Martin (1813. – 1901.), svećenik, vjeroučitelj, općinski načelnik i zastupnik pravaškoga opredjeljenja. LUKEŽIĆ, Juretić Martin, 106–110.

¹⁰⁰ CUVAJ, *Grada za povijest školstva*, 57.

Slamnik je u korespondenciji spomenuo i svoje kolege, primjerice, Pongračića,¹⁰¹ koji više nije htio biti profesor u Rijeci, pa je u nekoliko navrata molio premještaj.¹⁰² Ne dobivši pozitivan odgovor, u riječkoj je čitaonici pred većim auditorijem izjavio kako će se obratiti nadležnome ministarstvu sa zamolbom da bude premješten u bilo koju gimnaziju na teritoriju pod nadležnošću navedena ministarstva. To je ponukalo Slamnika da se obrati Račkome, “nebi li se zapriečilo bjeganje našinaca, buduć, kako scienim, nam, uz malobrojne domaće sile, to od prevelike bi štete bilo”. U idućemu pismu Slamnik je istaknuo kako je Pongračić ravnatelju izručio molbu za odlazak u Marburg.¹⁰³ Spomenuo je i Trdinu, s kojim je bio u sukobi, pa mu nije isporučio pozdrav F. Račkoga. Razlog njihova sukoba bio je izgred u kojem su sudjelovali uglavnom najmlađi slovenski učenici. Naime, kako je prenio Trdina, učenici su Slamnika optužili da se u razgovoru s njima služio samo talijanskim jezikom, što prema Slamnikovom iskazu nije bila istina.¹⁰⁴ Daljnji razvoj situacije, kako je Slamnik naveo, Račkome je bio poznat. U konačnici, Slamnik je, zajedno sa Šimom Ljubićem¹⁰⁵ i Jakovom Čičigojem¹⁰⁶ dobio zadatak istražiti njihovu krivicu. Njih trojica utvrdili su krivnju dvojice učenika Slovenca, koji su izbačeni iz gimnazije. Krivcem za njihovo izbacivanje proglašen je upravo Slamnik, i to i od strane samoga Trdine. Na to je Slamnik kazao Trdini: “Janešu! Ja ljubim, te iskreno ljubim mladež, al ćudorednu i marljivu ako grmanizacija u tom zastoji, da se noćni klateži, pijanice, bludnici u gimnaziji netrpe, te da jih se odpravlja, sad sam ti ja u tom smislu da pravi grmanizator, i nebih poštudio ni brata; a tebi je na volju krstit me kako ti drago; nu ovdje nejmaš pravo.” Uslijedila je ponovljena istraga, o čijemu je ishodu Rački bio upućen, kako je razvidno iz pisma. Na to je u školu došao prezidijalni banov dopis, pa je ravnatelj gimnazije Mažuranić na sjednicu pozvao cijeli kolektiv i pročitao pristiglo pismo, kao i Trdininu izjavu, napisanu na sudu protiv ravnatelja. Pročitavši pisma, ravnatelj je zamolio članove kolektiva da kažu sve što o tome događaju znaju. Za riječ se javio Slamnik, istaknuvši kako nitko od nazočnih nije mogao potvrditi neistinita napadanja koje je Trdina izvrnuo, što hotimice, što nehotice. To je razlog zbog kojega je Trdina prezirao Slamnika i sve njegove kolege. I idućih godina odnos Slamnika i Trdine nije se poboljšao, što je nagnalo Slamnik u jednome trenutku otvoreno izrazi netrpeljivost prema njemu: “Nebi smjeo niti učiteljem biti; čast mu znanju, al su mu načela upravo bezbožna, svim, najmre mladeži dakle, posve pogubna.”¹⁰⁷ Spomenuo je i Streera,¹⁰⁸ priželjkujući njegov dolazak u gimnaziju i izražavajući nezadovoljstvo što nije već realiziran.¹⁰⁹

¹⁰¹ Riječ je o Franji Pongračiću (Prelog, 1834. – Varaždin, 1899.), profesoru i ravnatelju. APSHG, kut. 3.

¹⁰² HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/6, Rijeka, 21. siječnja 1865.

¹⁰³ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/7, Rijeka, 17. veljače 1865.

¹⁰⁴ Kao “stvar žalosnu i sramotnu” Trdina je istaknuo i kako Slamnik podučava zemljopis isključivo na njemačkom jeziku. Slično postupi i na nastavi vjeronauka. Temeljem toga Trdina je zaključio da je riječ o čovjeku prijetvorna karaktera. LUKEŽIĆ, Ljudevit Slamnik, 146.

¹⁰⁵ Šime Ljubić (Stari grad, 1822. – Stari Grad, 1896.), teolog, povjesničar, preporoditelj, književnik. APSHG, kut. 3; LUETIĆ, Korespondencija Šime Ljubića i Franje Račkoga, 217–268.

¹⁰⁶ Jakov Čičigoj (Solzano, Gorica, 1825. – Rijeka, 1912.), profesor. APSHG, kut. 3.

¹⁰⁷ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

¹⁰⁸ Eduard Streer (Sitova, Češka, 1825. – Varaždin, 1889.), profesor, pravnik. APSHG, kut. 3.

¹⁰⁹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

U jednome od sukoba koji je Slamnik istaknuo sudjelovao je učenik Volarić i o tome je bilo riječi na školskoj sjednici.¹¹⁰ Nakon izgreda Volarić je smješten u zatvor kako bi promislao o svojem postupku, a Slamnik ga je namjeravao obići, ispovjediti i dati mu pričest. No, naišao je na otpor kolega, koji su smatrali da brigu o izgredu mora voditi njegov razrednik. Stoga je Slamnik izrazio žaljenje, tim više što su po njemu pravi krivci za izgred i dalje sjedili u učionicama. Također, izrazio je žaljenje što nitko nije vodio računa o kršćanskim vrijednostima pa mu se činilo da se ide ka tome da se “dieli školu od crkve!” i da se “okrnji gdje možeš upliv!”. O Volariću, tada učeniku šestoga razreda, i njegovim nepodopštinama, sastavljen je zapisnik koji je poslan Račkome na znanje.¹¹¹ Slamnik je pojasnio kako je htio spasiti svoj ugled vjeroučitelja, “i svetost stvari”, a također i navedenoga Volarića, za kojega je kazao da je inače miran i dobar, no, kako je vidljivo iz zapisnika, to mu u prigodi o kojoj je bila riječ nije pošlo za rukom. Pritom je istaknuo i veliku ulogu razrednika, koji bi trebali biti ljudi “po božjem i civilnom zakonu, savjestni, pa točni na dlaku”, a “gdje toga nejma, tada mora vjeroučitelj dvostruko se brinuti za čudorednost; al tako, da nekompromitira, inače nemarnoga razrednika, jošte manje troma ravnatelja”. Očito je da je Slamnik imao veliko razumijevanje za učenike, što se može zaključiti iz njegove izjave da se veoma obzirno trudi tretirati “neuku i lakoumnu mladež”, što svakako nije bio lak zadatak, s obzirom na to da je s jedne strane imao “nedužnu, kukavnu mladež”, a s druge strane zakon i kolege koje nije smio kompromitirati. Stoga je predložio da se “ugled vjeroučja, vjeroučitelja, napram mladeži” spasi na način da se kaže: “Ako dotični vjeroučitelj imade nade, da će se izgrednik V. (Volarić, op. a.) poboljšati, i da će se počinjena sablazan napram ostaloj mladeži odstraniti, poukom vjeroučitelja, kad bi V. mogao na istoj gimnaziji i nadalje ostati.” Ako se to ne bude riješilo, smatrao je Slamnik, nestat će i strahopoštovanje koje je mladež prema njemu iskazivala. Na posljetku, mladića izgrednika svakako je trebalo spasiti “jer je dobar, poslušan i strašljiv”, a za sve je kriva nesretna prigoda, dodajući kako ipak “ad factum, infectum fieri nequit”, odnosno da se učinjeno ne može poništiti. Problem s Volarićem nije se brzo rješavao, a kako je trebalo završiti školsku godinu, Slamnik je pretpostavio kako rješenje temeljem poslanog zapisnika nije stiglo u školu, već možda greškom u kancelariju.¹¹² Gotovo mjesec dana kasnije Slamnik je Račkome poslao novo objašnjenje mogućega kašnjenja rješavanja toga postupka.¹¹³ Do njega je došla vijest da je u posljednjeme nalogu Namjesničkoga vijeća poslanome u školu naloženo da se sjednice i dalje održavaju te da će provedena istraga uskoro biti riješena. Tu vijest Fiamin je primio od ordinarijata te ju je poslao Markoviću, kod kojega je ležala tri dana, a njezin je prijepis Fiamin poslao i ravnateljstvu škole. Negodujući, Slamnik se pitao zašto je upravo Marković prvi dobio informaciju koja se odnosila na školu, pitajući se nije li upravo nužno bilo voditi računa o službenoj tajni. Temeljem navedena naloga, sjednica je održana 26. lipnja, i na njoj su “uzbunjeni, i pokvareni jurve učitelji” ponovno počinili nered, a izvještaj o tome, kako se Slamniku činilo, ravnatelj je odmah službeno dojavio Fiaminu, zamolivši ga da izgred prijavi ordinarijatu i Namjesničkom vijeću, a to

¹¹⁰ Riječ je bila o tuči koju je navodno izazvao spomenuti učenik Volarić. HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/3, Rijeka, 14. travnja 1864.

¹¹¹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/4, Rijeka, 1. lipnja 1864.

¹¹² HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/5, Rijeka, 27. svibnja 1864.

¹¹³ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/5a, Rijeka, 27. lipnja 1864.

bi i Račkome trebalo doći u ruke, samo je bilo pitanje u kojem trenutku. Pritom je istaknuo slučaj zapisnika predzadnje školske sjednice, koji je trebao prepisati izvjesni Prelog. Budući da izvornik zapisnika ostaje u pisarni, na opetovane pozive ravnatelja, Prelog onamo nije želio ići te prepisati zapisnik. Čitava priča otegnula se trideset i četiri dana. Ne bi li skinuo krivnju sa sebe, Prelog je otišao Fiaminu kako bi mu se potužio da mu ravnatelj ne da izvornik na uvid, stoga je Fiamin ravnatelju poslao katehetu Švaglića s nalogom da izvornik odmah preda Prelogu. Na to je ravnatelj otišao Fiaminu kako bi ga uputio da je Prelogu u nekoliko navrata naredio da izvornik prepíše, no on se izgovarao na razne načine. Također, naveo je i to da u Preloga nema povjerenja i ne želi dati službeni akt iz ruku jer je jednom prigodom iz izvornika otrgnuo tri stranice i svojevolumno ih dopunio, što se više ne smije dogoditi jer će to protivne mu učitelje još više razljutiti. Shvativši da je prevaren, Fiamin je Preloga odmah pozvao na odgovornost, naredivši mu da prepíše izvornik, što je ovaj u konačnici i učinio. Temeljem navedenog Slamnik je izrazio skepsu prema napretku škole, ističući kako se sustavno radi na njezinu ponižavanju i strmoglavljenju “u najveći metež”. Cilj tih aktivnosti je njezino podčinjavanje talijanskoj školi, a dokaz toga je činjenica da se svi dopisi adresirani na školu najprije dostavljaju Markoviću na uvid, a potom, kad se svi članovi Markovićeva kolektiva dogovore o dopisu, šalju ga “ovoj sirotici”, odnosno gimnaziji. Tako do njezina ravnatelja nije stigla ni vijest o izložbi za koju su tekle pripreme (o kojoj će kasnije biti riječi). Ipak, ravnatelj je uspio sve učiniti prema naredbi, za koju je sredinom prosinca stigla vijest o njezinu održavanju.

Slamnikovo zalaganje za dobrobit učenika vidljivo je i iz podatka da je u siječnju 1865. godine za neke od njih tražio stipendijska sredstva iz zaklade riječkoga konvikta, odnosno iz prihoda tzv. industrijalne glavnice u iznosu od 157 forinti i 50 novčića, a koje je raspisalo Namjesničko vijeće.¹¹⁴ Jedan od učenika bio je Izidor Marković, polaznik šestoga razreda i sin tadašnjega gimnazijskog ravnatelja, spomenutoga Markovića, koji je do tada primao stipendiju u iznosu od stotinu i pet forinti, a sada se natjecao za iznos od stotinu pedeset i sedam forinti. Slamnik je istaknuo kako je Izidor bio “veoma dobar u svakom smislu”, da “upravo zaslužuje svako priznanje” te je bio njegov ljubimac “sbog svojeg posluha i blage čudi”. Druga dvojica koja su tražila stipendiju jesu Host, učenik osmoga razreda, s kojim se Slamnik nije mogao “u ničem prisposodobiti” te Pilepić.¹¹⁵ Uz Markovića, Slamnik je za stipendiju preporučao i dvojicu Fužinaraca, Švoba i Forenbahera, koji je Vinku Račkome držao poduke.

2.4. Nakladnička djelatnost

U svojim pismima Račkome Slamnik je u više navrata spominjao i nakladničke momente. Ponajviše prostora pridao je znanstvenome časopisu *Književnik*, koji je 1864. godine počeo izdavati Rački, zajedno s Vatroslavom Jagićem i Josipom Torbarom.¹¹⁶ Poziv na

¹¹⁴ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/8, Rijeka, 19. listopada 1865.

¹¹⁵ Fran/Franjo Pilepić (Rijeka, 1838. – Rijeka, 1890.), pravnik, bilježnik, političar, saborski zastupnik i kulturni djelatnik. LUKEŽIĆ, *Riječki kvartet*; TURKALJ, *Pravaški pokret 1878. – 1887*.

¹¹⁶ *Književnik. Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti*, tiskan je od 1864. do 1866. u potpori Matice ilirske. Nakon osnutka JAZU/HAZU-a njegovu je zadaću preuzela edicija *Rad JAZU/HAZU. Književnik, Hrvatska enciklopedija* (pristupljeno 4. srpnja 2024.).

pretplatu *Književnika*, čije je pokretanje najavljeno za 1864. godinu, objavljen je u *Narodnim novinama*.¹¹⁷ Kako bi se olakšalo pretplatu, s pojedincima u nizu gradova dogovoreno je da će skupljati pretplatnike i dobavljati im sveske. U Rijeci je tu obvezu dobio upravo Slamnik. Na sjednici upravljujućeg odbora Matice ilirske održane 12. svibnja 1866. godine odlučeno je, između ostalog, da pojedinci koji nisu članovi Matice a žele časopis *Književnik*, mogu kod pretplatnika naručiti časopis. Za Rijeku je i dalje bio zadužen Slamnik.¹¹⁸

Rački je bio zadužen za redakciju napisa povijesne domene. Tako ga je Slamnik obavjestio da je primio jedan primjerak edicije te ju je proslijedio gimnazijskoj knjižnici.¹¹⁹ Jetko istaknuvši: "Naši ljudi, kad rekneš o knjizi štogod, tad se kese; a na karte, lokež i. t. d. nefali novaca." Kasnije je ipak uspio skupiti još petoricu pretplatnika: petoškolce Antuna Via i Vjekoslava Burgstalera, riječku čitaonicu, đačko čitalište i odvjetnika Suppea.¹²⁰ U pismu mu je dostavio dvadeset i četiri forinte, predloživši da ga opunomoći da jednom mjesečno od pretplatnika prikupi po jednu forintu, jer su mu se interesenti žalili da odjednom moraju dati nemali iznos od četiri forinte. Pretpostavio je da bi se, ako se plaćanje ne bude provelo odjednom, već kroz par mjeseci mogao povećati i broj pretplatnika. Kod slanja drugoga broja *Književnika*, dogodio se previd: umjesto drugoga, poslan je prvi broj, pa je Slamnik zamolio da se to ispravi, moleći Račkoga da mu se pošalje i jedan svezak više jer se u međuvremenu broj pretplatnika povećao.¹²¹

Za četvrti svezak edicije Slamnik je prikupio ukupno četrnaest forinti. Zainteresirane je poimence naveo: Ljubić, Pongračić, Loun, Kazali, Fiamin, Žakelj,¹²² Bakotić,¹²³ Ivan Vončina,¹²⁴ te kapelani Švaglič i Šime Srdoč te izvjesni Jakob i Gustav Durbešić i Šegulja.¹²⁵ Bilo je problema oko prikupljanja naknade za ediciju, pa su tako Gradin i dr. Derenčin dugovali po dvije forinte za treći i četvrti svezak. Tegotnu priču oko prikupljanja sredstava Slamnik je sažeo u rečenici: "Nit kapom nit šakom nemogu do tih novaca, te napokon zastidih se ja prosjački, kad se oni zarumenit neće", dodajući: "Nisam nit mogao sabrati novac poslati, nadajući se svakim danom, da će donieti, što u džepu neimadu, al sve bada-va." Novi pretplatnici raspitivali su se i o mogućem povećanju naknade za ediciju: hoće li cijena biti dotadašnje četiri forinte ili će poskupjeti na pet te hoće li ista cijena vrijediti i za učenike. Vjerojatno potaknut upitima pretplatnika, Slamnika je zanimalo hoće li i u buduću naplaćivati svezak po svezak, temeljem čega zaključujemo da je usvojen Slamnikov prijedlog o plaćanju naknade kroz više mjeseci. Rački očito na takve upite nije promptno reagirao, stoga ga je Slamnik obzirno pitao namjerava li, budući da je nedvojbeno natovaren poslom, upite oko *Književnika* slati na Jagića. Iz daljnje korespondencije vidljivo je da je Rački prihvatio uplitanje Jagića. Naime, Slamnik mu je pisao kako je primjerak

¹¹⁷ Poziv na predplatu 'Književnika.', *Narodne novine* (Zagreb), 20. studenoga 1863., 15.

¹¹⁸ *Narodne novine* (Zagreb), 15. svibnja 1866., 3.

¹¹⁹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/4, Rijeka, 1. lipnja 1864.

¹²⁰ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/1, Rijeka, 24. prosinca 1863.

¹²¹ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/3, Rijeka, 14. travnja 1864.

¹²² Friderik/Miroslav Žakelj (Krašna, Kranjska, 1835. – Ljubljana, 1916.), filolog, profesor. APSHG, kut. 3.

¹²³ Antun K. Bakotić (Kaštel Gomilica, 1831. – Zadar, 1887.), profesor, ravnatelj i školski nadzornik. APSHG, kut. 3.

¹²⁴ Ivan Vončina (Novi Vinodolski, 1827. – Zagreb, 1885), pravnik, političar. DUŠEVIĆ, Vončina, Ivan, 244, 245.

¹²⁵ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/6, Rijeka, 21. siječnja 1865.

edicije g. Stjepančića toga dana vraćen Jagiću, jer je u Rijeci došlo do neprilika oko povrata knjige. Neki su, naime, pozvavši se na prijateljstvo s Račkim, svezak edicije htjeli zadržati, bez da ga plate.¹²⁶ *Književnik* se spominje i u daljnjoj korespondenciji.¹²⁷ S godinama interes za tu ediciju nije jenjavao pa je tako 1874. godine Slamnik zapisao: “Nješto kapom, nješto šakom, i evo ti priklopljenih 14 prebrojnika.”¹²⁸ Iako imena pretplatnika nisu navedena, Slamnik je oduševljeno naveo kako je jedan od njih i Šuljak Aleksander, prisjednik županijskoga suda.

Usto je Slamnik prikupljao novac za kupnju knjige F. Račkoga *Rieka prama Hrvatskoj*.¹²⁹ Naime, još 1861. godine u članku *Magjari i Rieka* objavljenome u listu *Pozor*,¹³⁰ Rački je pokušao dokazati da je tadašnja Rijeka ponajprije po pravno-povijesnom pitanju, a potom i po svojemu položaju, zatim po narodnosti i materijalnome probitku sastavni dio Hrvatske. Bio je to njegov odgovor na stajališta mađarskoga povjesničara Lászla Szálaja¹³¹ da tadašnja Rijeka po pravu pripada Ugarskoj. Želeći napraviti propagandu s hrvatske strane uoči potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, Rački je 1867. godine na temelju navedenih dvaju članaka objavio knjigu *Rieka prama Hrvatskoj*. Interes za knjigu bio je zaista velik, pa je tako Slamnik prikupio sredstva za čak trideset i sedam primjeraka knjige te ih je poslao Jagiću.¹³² Osjećajući ozbiljnost političke situacije oko Rijeke i vidjevši interes koji je knjiga pobudila, Slamnik je Račkome stavio u zadatak da inzistira da se knjiga “dotiska, bar da za koji dan umjestna bude; jer Rieku izgubismo!”, zabrinuto dodavši: “O Bože, jesil zapustio vierni naš narod!!” Spomenuti Kazali, koji je očito uživao Slamnikovu podršku, bio je autorom i slovnice,¹³³ za čije tiskanje je trebao skupiti sredstva.¹³⁴ Izdanje koje je godinama pripremao bilo je gotovo, no i dalje je postojala bojazan da će se tražiti njegova izmjena, što bi odgodilo tiskanje, a kako se izmjene provode u Zagrebu, to je iziskivalo dodatne troškove.

2.5. Etnografska izložba u Moskvi

Slamnik je Račkoga obavještavao i o aktivnostima vezanim uz etnografsku izložbu koja je trebala biti održana u Moskvi. Referirajući se na upit Račkoga vezanoga uz napise, povelje i predmete, u jednome od pisama Slamnik je dao pojašnjenja o napisu iz Modruša pronađenome na zidu župne staje, zatim o glagoljskoj povelji u posjedu Slamnikova ujaka Jurja Kružića, koji je bio činovnik gruntovnice u Ogulinu, a kojemu je u povelji spomenuti

¹²⁶ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/6, Rijeka, 21. siječnja 1865.

¹²⁷ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/7, Rijeka, 17. veljače 1865.; HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/9, Rijeka, 29. prosinca 1866.

¹²⁸ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/12, Rijeka, 6. veljače 1874.

¹²⁹ RAČKI, *Rieka prama Hrvatskoj*.

¹³⁰ Franjo RAČKI, *Magjari i Rieka, ili odgovor Ladislavu Szalaju od draF. R. I.-III., Pozor* (Zagreb), 16., 27. i 28. ožujka 1861.

¹³¹ Usp. SZALAY, *Fiume e la Dieta ungarica*.

¹³² HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

¹³³ Usp. ZUBČIĆ, *Jezik Kazalijeva epa Grobnik u kontekstu književnojezične situacije u drugoj polovici 19. stoljeća*, 819–835.

¹³⁴ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/10, Rijeka, 24. ožujka 1867.

Gura (Jura) Kružić, bio djed, dok je otac Ive bio Slamnikov djed.¹³⁵ Nadalje, tu je i prsten iskopan u Modrušu, jasenova kora na kojoj se moglo pisati te pamuk koji je Slamnikov djed Ivan Kružić pokušao saditi 1826. godine u obiteljskome vinogradu u Karlobagu. Istaknuo je kako je djed Ivan imao “nebrojene” svjedodžbe i pohvale za svoj gospodarski trud, a tada su se nalazile u posjedu Slamnikova ujaka Jure u Ogulinu. Gotovo pola godine kasnije Slamnik je Račkoga obavijestio o tijeku priprema za izložbu, koje nisu išle glatko.¹³⁶ Pretpostavljamo da je slijedom odgovora F. Račkoga koncem lipnja Slamnik duhovito konstatirao da će oni “valjda kano u svem, tako i na izložbu najzadnji stići”¹³⁷. Također, naveo je kako je ovih dana zamoljen da prikupi obećane predmete, no, njegovi su mu kolege, iz razloga samo njima poznatih, otkazali pomoć, pa je čitava stvar došla u pitanje. Na sjednici Historičkoga društva od 24. rujna 1866., pod predsjedanjem predsjednika odbora F. Račkoga i u nazočnosti dopredsjednika, brojnih odbornika i tajnika Petra Matkovića,¹³⁸ raspravljalo se o predstojećoj etnografskoj izložbi u Moskvi. U Zapisniku sjednice, preobavljenome u listu *Pozor*¹³⁹ stoji kako su odabrani članovi Središnjega odbora navedene izložbe, odnosno povjerenici iz svih hrvatskih krajeva, a njihov je zadatak bio pomoći u realizaciji toga znanstvenog poduhvata. Povjerenik za Kvarnerske otoke bio je Slamnik. Izložba se spominje u Slamnikovu pismu iz konca prosinca 1866., i to na poticaj dan ranije pristigloga mu pisma spomenutoga P. Matkovića, u kojem je tražio da ga se uputi u tijek Slamniku povjerena zadatka glede pripreme izložbe.¹⁴⁰ Budući da je i Rački bio uključen u njezinu organizaciju, Slamnik ga je obavijestio da će mu zbog jednostavnosti i smanjenja duplih troškova poštarine napisati pismo s pojedinostima oko dotad učinjenoga, te da od njega očekuje da će to prenijeti Matkoviću. Naveo je kako mu je posao oko prikupljanja materijala za izložbu bio “premućan”. Sam je početkom studenoga pisao “na sve strane” kako bi lakše došao do materijala i, na njegovu radost, odjek je bio pozitivan. Kao otegotnu okolnost, napomenuo je kako osim u tadašnjoj Rijeci, na mjestima na kojima je dobio zadatak prikupiti eksponate ne postoji fotograf, stoga će eksponati iz Rijeke o društvenome ili odborovu trošku morati putovati na teren. Nadalje, s obzirom na to da sam fotograf ništa ne može učiniti, s njim je valjalo poslati i vještaka te poznavatelja naših primorskih mjesta. Predložio je da se navedenu trojicu na put pošalje u vrijeme praznika, kada su slobodniji, a time će se smanjiti i troškovi. Za njihove potrebe trebat će nabaviti odjeću i alat. U jednome od primorskih mjesta u kojemu se Slamnik tada nalazio te u njegovoj okolici bilo je, kako je naveo, vrlo malo predmeta za izložbu. S druge strane, rečeno mu je da bi se po otocima našlo mnogo toga zanimljivoga. No, te je predmete valjalo nekako i donijeti na odredište, stoga je trebalo osigurati i prijevoz. O tome je govorio konzulu s kojim se sreo tijekom šetnje, ali on ga je samo poslušao i nije pokazao interes za pružanje pomoći. Temeljem svega navedenoga, Slamnik se ispričao što nije bio u mogućnosti više pomoći, napomenuvši Račkome neka ga opravda kako najbolje

¹³⁵ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/2, Rijeka, 6. siječnja 1864.

¹³⁶ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/5, Rijeka, 27. svibnja 1864.

¹³⁷ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/4, Rijeka, 1. lipnja 1864.

¹³⁸ Petar Matković (Senj, 1830. – Beč, 1898.), svećenik, akademik, sveučilišni profesor. POLIĆ, Novi prilog proučavanju života i djela Petra Matkovića, 271–283.

¹³⁹ Zapisnik, *Pozor* (Zagreb), 29. rujna 1866., 3.

¹⁴⁰ HR-AHAZU-12, Ostavština Franje Račkoga, A 663/9, Rijeka, 29. prosinca 1866.

zna, te neka organizatorima napomene da u tako kratkome vremenu dobivenu za pripremu izložbe, ništa “gorostasno” nije moguće poduzeti, unatoč “dobroj volji prijatelja toli dične, krasne i koristne izložbe”.

Zaključak

Ljudevit Slamnik višedesetljetni je profesor i ravnatelj nekadašnje Cesarsko-kraljevske više gimnazije u Rijeci i s Franjom Račkim bio je u prijateljskim odnosima. O samome Slamniku o kojem su se njegovi učenici, kao i istraživači povijesti gimnazije izražavali mahom u pozitivnom kontekstu, svjedoči i četrnaest pisama koje je uputio Račkome. Slamnik, čija se društvena aktivnost nije isključivo vezala uz gimnaziju, sudjelovao je u radu mnogih udruga, primjerice, Društva za povjesnicu i starine, Društva sv. Jeronima i Matice ilirske, a okušao se i u politici, te je postao i zastupnik Hrvatskog sabora. Također, istaknuo se i u publicističkom djelovanju.

Zahvaljujući korespondenciji te dvojice uglednika, поближе upoznajemo Slamnikove obiteljske prilike, nadalje saznajemo i o problemima Vinka Račkoga, inače nećaka F. Račkoga, koji je pohađao Slamnikovu gimnaziju i kojemu je Slamnik svesrdno na razne načine pomagao.

Ipak, najviše saznajemo o školskim prilikama i neprilikama, tim više što je Rački bio imenovan školskim savjetnikom i nadzornikom kod Kraljevsko dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog Namjesničkog vijeća, pa je Slamniku mogao podosta pomoći. Vidljivo je kako su njih dvojica progovarala o nizu problema, primjerice onih obrazovne prirode, koji su se Slamniku gotovo svakodnevno nametali. Zahvaljujući korespondenciji poznati su nam i detalji i akteri pojedinih događaja. Otvaranje školskih tema ukazuje na Slamnikovu plemenitost, prije svega prema učenicima, kojima se svim silama trudio pomoći, iako su možda čak i nosili krivicu za razne nepodopšine. Također, svjedoči nam i o odnosim među profesorskim kolektivom, koji nisu uvijek bili na visini.

S obzirom na burne političke prilike, dotaknuli su se i općih političkih pitanja. Naravno, nije se moglo izbjeći ni djelovanje riječkih gradskih vlasti prema samoj gimnaziji, koja je bila jedan od izvora hrvatstva u gradu i koju su svim silama nastojali ili premjestiti iz Rijeke ili ugasiti. Tu je i Slamnikova pomoć kao člana Matice ilirske oko distribucije časopisa *Književnik*, a posebice oko distribucije i popularizacije knjige F. Račkoga *Rieka prama Hrvatskoj*, kojom je, među ostalim, odgovoreno i na mađarska stajališta oko sudbine samoga grada. Pisma također donose i kratki osvrt na organizaciju etnografske izložbe u Moskvi, u čijem je programu sudjelovao i Slamnik.

SUMMARY

CORRESPONDENCE BETWEEN PROFESSOR LJUDEVIT SLAMNIK AND FRANJO RAČKI

Ljudevit Slamnik (1827–1908), a religion teacher and director of the former Imperial-Royal Upper Gymnasium in Rijeka, maintained a friendship with Franjo Rački (1828–1894), a canon, politician, member of parliament, advocate of South Slavic political ideas, and the first president of the then Yugoslav (now Croatian) Academy of Sciences and Arts. Their relationship and the political and social circumstances of the time, is illuminated through fourteen letters that Slamnik wrote to Rački between of the then Yugoslav 1863 and mid-1877. These letters, which are kept in the Croatian Academy of Sciences and Arts Archive as part of the Franjo Rački Legacy collection, have provided insight into numerous previously unknown aspects of their interactions. The content of the article explores how political conditions influenced the functioning of the gymnasium, particularly with regard to the introduction of the Croatian language into everyday use, as well as the broader political situation in Rijeka. Slamnik also shared details Rački played an important role as, including financial hardships resulting from family misfortunes, and the challenges posed by Rački's nephew Vinko, who proved troublesome for both correspondents. Additionally, the letters shed light on specific educational matters, in which Rački played an important role as a school advisor and inspector of the Royal Dalmatian-Croatian-Slavonian Governor's Council, played a significant role. Moreover, the correspondence touches upon political developments in which Rački was actively involved as a participant in high-level politics. Other topics of conversation include publishing activities and an ethnographic exhibition. It is clear from these letters that Slamnik was involved in these matters, a fact that was previously unknown, as was the extent and nature of his involvement.

KEY WORDS: *Ljudevit Slamnik, Franjo Rački, Rijeka, gymnasium, educational circumstances, family*

Arhivski izvori

- HR-DARI-32: Hrvatska, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, fond 32, Općina Rijeka: Razno god. 1849. – 1869., kut. 582/2.
- HR-APSHG: Hrvatska, Arhiv Prve sušačke hrvatske gimnazije u Rijeci:
- kut. 3.: 1817.-1822./KATALOZI
- HR-AHAZU-12: Hrvatska, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, fond 12, Ostavština Franje Račkoga.

Programma dell I. R. Ginnasio superiore in Fiume pubblicato alla fine dell' anno scolastico 1853./54.

Programm des K. K. Gymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1855.

Programm des K. K. Gymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1855. Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1856.

Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1857.

Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1858.

Programm des K. K. Obergymnasiums in Fiume am Schlusse des Schuljahres 1860. veröffentlicht durch die Direction

Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rěci koncem godine školske 1864/65.

Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju na Rěci koncem godine školske 1867/68.

Izvjestje o kraljevskoj višoj gimnaziji na Rěci koncem školske godine 1869/70.

Program kraljevske više gimnazije Na Rěci (Fiume) koncem školske godine 1874/75.

Program kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) koncem školske godine 1877/78.

Program kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) na koncu školske godine 1878./79.

Program kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) na koncu školske godine 1879/80.

Izvješće kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) koncem školske godine 1880/81.

Izvješće kraljevske velike gimnazije na Rieci koncem školske godine 1882/83.

Izvješće kr. velike gimnazije na Rieci koncem školske godine 1883./84.

Izvješće kralj. velike gimnazije na Rieci (Fiume) koncem školske godine 1884./85.

Novine

Glasonoša (Karlovac), 1863.

Narodne novine (Zagreb), 1863.

Narodne novine (Zagreb), 1866.

Pozor (Zagreb), 1861.

Pozor (Zagreb), 1863.

Pozor (Zagreb), 1866.

Zatočnik (Sisak), 1870.

Riečki novi list (Rijeka), 1908.

Popis literature

ANTIĆ, Vinko. Nacionalno-kulturno značenje riječko-sušačke gimnazije. U: *Izveštaj. Posebno izdanje povodom 360. obljetnice osnutka Gimnazije, prve srednje škole u Rijeci i 40. obljetnice Srednje škole za medicinske sestre*. Ur. Zora Muvrin. Rijeka: Prva sušačka hrvatska gimnazija, 1987., 58–73.

BOGOVIĆ, Mile. Senjski biskup Mirko Ožegović (1833. – 1869.). *Cris* 14 (2012.) 1: 183–188.

BOGOVIĆ, Mile. *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije*. Zagreb – Rijeka: Kršćanska Sadašnjost – Teologija u Rijeci, 1999.

CUVAJ, Antun. *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara, 1910.

ČOP, Milivoj. *Riječko školstvo (1848. – 1918.)*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1988.

DUŠEVIĆ, Ratko. *Leksikon istaknutih učenika gimnazije*. Sušak – Rijeka: Prva sušačka hrvatska gimnazija, 2017.

ENGELSFELD, Neda. *Povijest hrvatske države i prava. Razdoblje od 18. do 20. stoljeća*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, 2006.

GLOGOVIĆ, Mario. *Tiskarska produkcija u Rijeci od 1848. do 1868. godine*. Magistarski rad, Sveučilište u Rijeci, 1984.

GROSS, Mirjana. Franjo Rački: ključne godine profesionalnoga povjesničara. *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 34/36 (2001./2004.): 63–88.

GROSS, Mirjana. *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*. Zagreb: Novi liber, 2004.

GROSS, Mirjana, SZABO, Agneza. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. Zagreb: Globus, 1992.

HAUPTMANN, Ferdinand. *Rijeka: od rimske Tarsatike do Hrvatsko-ugarske nagodbe*. Zagreb: Matica hrvatska, 1953.

Jakov Randić. *Službeni vjesnik biskupije senjske i modruške ili krbavske* 2 (1927.): 2.

LUETIĆ, Tihana. Korespondencija Šime Ljubića i Franje Račkoga. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 20 (2002.): 217–268.

LUKEŽIĆ, Irvin. Antun Pasko Kazali i njegov povijesni ep Grobnik. *Dubrovački horizonti* 34 (2004.) 43: 27–39.

LUKEŽIĆ, Irvin. *Fluminensia Slovenica*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 2007.

LUKEŽIĆ, Irvin. Juretić Martin. U: *Grobnički biografski leksikon*. Ur. Iva Lukežić. Crikvenica: Libellus, 1994., 106–110.

- LUKEŽIĆ, Irvin. Koričić Armin (Herman). U: *Grobnički biografski leksikon*. Ur. Iva Lukežić. Crikvenica: Libellus, 1994., 122, 123.
- LUKEŽIĆ, Irvin. Ljudevit Slamnik. *Sušačka revija* 16 (2008.) 62–63: 139–151.
- LUKEŽIĆ, Irvin. *Riječki kvartet*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2008.
- LUKEŽIĆ, Irvin. *U Terpsihorinu hramu. Iz povijesti povijesti riječke Narodne čitaonice*. Rijeka: Gradska knjižnica Rijeka, 2019.
- MARUŠIĆ, Josip. Ljudevit Slamnik (1827. – 1908.). *Službeni vjesnik biskupije Senjske i Modruške ili Krbavske* 2 (1927.): 62–63.
- MEZZORANA, Milivoj. Borba hrvatske gimnazije u Rijeci. U: *Rijeka. Zbornik*. Ur. Jakša RAVLIĆ. Zagreb: Matica hrvatska, 1953.
- MIKLOBUŠEC, Valentin. Isusovci u Rijeci 1627. – 1773. Školsko, pastoralno i odgojno djelovanje. *Riječki teološki časopis* 52 (2018.) 2: 183–206.
- MOGUŠ, Milan. *Antun Mažuranić*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta – Liber, 1978.
- POLIĆ, Maja. Ban Ivan Mažuranić u Korespondenciji Rački – Strossmayer. U: *Ivan Mažuranić (1814. – 1890.) i Crna Gora*. Ur. Milorad Nikčević. Podgorica: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – HCDP Croatica-Montenegrina – Crnogorsko kulturno društvo Montenegro-Montenegrina – ICJK Podgorica, 2011., 378–396.
- POLIĆ, Maja. Građa o napadu na hrvatsku gimnaziju u Rijeci 12. lipnja 1867. godine. *Rijeka* 8 (2003.) 2: 131–144.
- POLIĆ, Maja. Novi prilog proučavanju života i djela Petra Matkovića. *Riječki teološki časopis* 31 (2008.) 1: 271–283.
- POLIĆ, Maja. Studenti Augustineuma (Frintaneuma) s područja Riječke nadbiskupije/metropolije (Zapadna Hrvatska). *Croatia christiana periodica* 35 (2011.) 67: 143–152.
- RAČKI, Franjo. *Rieka prama Hrvatskoj*. Zagreb: Brzotiskom Antuna Jakića, 1867.
- RAČKI, Andrija. *Iz prošlosti sušačke gimnazije. Prigodom tristogodišnjice (1627. – 1927.)*. Rijeka: Adamić, 2007.
- SIROTKOVIĆ, Hodimir. Tadija Smičiklas – život i djelo (u povodu 150. obljetnice rođenja). *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 18 (2000.): 9–16.
- SMIČIKLAS, Tadija. *Život i djela Franje Račkoga*. Zagreb: JAZU, 1895.
- SPINČIĆ, Vjekoslav. *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre*. Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare, 1926.
- Spomenknjiga Narodne Čitaonice Riečke*. Sušak: Adamić – Gradska knjižnica Rijeka, 2000.
- STOLAC, Diana. Fran Kurelac i Fluminensia. *Fluminensia* 30 (2018.) 1: 17–40.
- STOLAC, Diana. Vinko Pacel – život i djelo. U: *Riječki filološki dani* 6. Ur. Silvana Vranić, Ines Srdoč-Konestra. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2002., 11–28.
- STRČIĆ, Mirjana, STRČIĆ, Petar. *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić*. Rijeka: Društvo za povijesnicu Klana, 1996.

STRČIĆ, Petar. O povijesti Prve sušačke hrvatske gimnazije u Rijeci. U: *Leksikon istaknutih učenika gimnazije*. Ur. Ratko Dušević. Sušak – Rijeka: Prva sušačka hrvatska gimnazija, 2017., 9–13.

SZALAY, Ladislao. *Fiume e la Dieta ungarica*. Rijeka: Ercole Rezza, 1861.

ŠETA, Višnja – RADOVIĆ, Dajana. Programm-Izvestje-Izvješće-Izvještaj. U: *Izvještaj – posebno izdanje povodom 360. obljetnice gimnazije prve srednje škole u Rijeci i 40. obljetnice osnutka srednje škole za medicinske sestre*. Ur. Zora Muvrin. Rijeka: Prva sušačka hrvatska gimnazija, 1987., 27–42.

TURKALJ, Jasna. *Pravaški pokret 1878. – 1887*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009.

ZUBČIĆ, Sanja. Jezik Kazalijeva epa Grobnik u kontekstu književnojezične situacije u drugoj polovici 19. stoljeća. U: *Dijalekti, jezična povijest i tradicija*. Ur. Josip Bratulić, Gordana Čupković, Josip Galić. Zadar: Sveučilište u Zadru – Matica hrvatska, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, 2020., 819–835.

mrežni izvori

Accurti, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. U: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/accurti-josip> (pristupljeno 27. siječnja 2024.).

Knjiga rođenih Fužine za 1815. – 1849. U: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899C-GVTF?wc=9RK1-DP8%3A391644801%2C391820101%2C391820301&cc=2040054>, Images: 394, 219, 227, 239, 252, 261, 270, 285 i 314. (pristupljeno: 13. svibnja 2024.).

Knjiga vjenčanih župe Fužine 1815–1857. U: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899C-GVGQ?i=393&wc=9RK1-DP8%3A391644801%2C391820101%2C391820301&cc=2040054>, images 394 (pristupljeno: 13. svibnja 2024.).

Književnik, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. U: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/32125>> (pristupljeno 4. srpnja 2024.).

Trdina, Janez. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. U: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/trdina-janez> (pristupljeno 27. siječnja 2024.).

ŽIC, Igor. Gradonačelnik Giovanni de Ciotta. *Sušačka revija*. U: <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=115-116&C=14> (pristupljeno 15. travnja 2024.).